

DEDE FRANCISKA

„SZERZŐK A LÁMPA ELŐTT”
A Hét és az Új Idők szerzői 1895–1900

„Nyájas olvasó, aki az íróktól még mindig igen nevezetes bolondságokat képzelsz el, te épp úgy tévedsz, mint boldogult szépapád, aki szintén nagyon hiányos ismereteket ápol a kebelében a literátorok életéről.”¹

A 19. század utolsó éveiben két új irodalmi és közéleti hetilap tűnt fel Magyarországon: A Hét és az Új Idők. Hamarosan elhomályosították s némileg háttérbe szorították a középosztály népszerű családi lapját, a Vasárnapi Újságot.

A két lap jellemzése a szakirodalomban gyakorta egymáshoz viszonyítva történt, és olykor kimerült a különböző sztereotípiák elősorolásában.² A következő ellentétpárok:

¹ SZOMAHÁZY István, *Rokokó*, A Hét, 1898, I, 138.

² Az efféle – többnyire rövidebbre fogott – jellemzések sokszor önmagukban ellentmondásosak voltak. Mindig A Héttel foglalkoztak részletesebben, de ha kicsit hosszabban említették az Új Időket, kezdeti és későbbi arculatról beszéltek. Több-kevesebb részletességgel írnak a lapokról a következő kiadványokban: DERSI Tamás, *Sajtótörténet: A Pesti Naplótól A Hétig, 1867–1896*, Bp., Magyar Újságírók Országos Szövetsége Újságíró Iskola, kézirat, 1965/66; DERSI Tamás, *Századvégi üzenet: Sajtótörténeti tanulmányok*, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1973; DERZSÉNYI Béla, NEMES György, *A magyar sajtó 250 éve*, Bp., Művelt Nép Kiadó, 1954; FARKAS Gyula, *Író és olvasó a XIX. században = Magyar művelődéstörténet*, V, szerk. DOMANOVSKY Sándor, Bp., Magyar Történelmi Társulat, é. n., 360–390; HANÁK Péter, *Reflexiók a századforduló bécsi és budapesti kultúrájáról*, Budapesti Negyed, 1998/4, 205–242; HANÁK Péter, *Miért fin de siècle?*, Budapesti Negyed, 1998/4, 270–286; *Hírlapjaink: A magyarországi hírlapok monográfiája*, Bp., 1896, II; JUHÁSZ Ferencné, *Az irodalomszemlélet változásáról a századfordulón: A Hét 1890–1905*, ItK, 1969, 566–577; Kiss József és kerekasztala, bev. KÓBOR Tamás, Bp., 1934; KÓKAY György, BUZINKAY Géza, MURÁNYI Gábor, *A magyar sajtó története*, Bp., Magyar Újságírók Szövetsége Bálint György Újságíró-iskola, é. n.; KRÚDY Gyula, *Mese a varrógépről* = K. Gy., *Írói arcképek*, Bp., 1957, I, 482–495; LIPTÁK Dorottya, *A családi lapoktól a társasági lapokig: Újságok és újságolvasók a századfordulón*, Budapesti Negyed, 1997/2–3, 45–70; LIPTÁK Dorottya, *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában: Bécs–Budapest–Prága*, Bp., L'Harmattan, 2002; *Magyar irodalmi lexikon*, I–III, főszerk. BENEDEK Marcell, Bp., Akadémiai Kiadó, 1963–1965; *A magyar irodalom története*, IV, 1849–1905, szerk. SÖTÉR István, Bp., Akadémiai Kiadó, 1965; *A magyar sajtó (A Hét, Új Idők)*, Tolnai Világlapja, 1906. április 1., 574; *Magyarország története (1890–1918)*, VII/1–2, főszerk. HANÁK Péter, Bp., Akadémiai Kiadó, 1978; PINTÉR Jenő, *A magyar irodalom története*, VII–VIII, Bp., 1934–1941; SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *A polgári társadalom korának művelődése I. (A XVIII. század végétől 1920-ig) = Magyar művelődéstörténet*, szerk. KÓSA László, Bp., Osiris Kiadó, 1998, 332–397; SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Irodalom és művészetek a XVIII. század elejétől napjainkig = A magyarságtudomány kézikönyve*, szerk. KÓSA László, Bp., Akadémiai Kiadó, 1991, 541–725; *Új magyar irodalmi lexikon*, főszerk. PÉTER László, Bp., Akadémiai Kiadó, 1994, I–III; VOIT Krisztina, *A budapesti sajtó adattára 1873–1950*, Bp., Argumentum Kiadó, 2000. A korszakról és a témáról lásd még: Philippe ARIÈS, Georges DUBY, *A History of Private Life: From the Fires of Revolution to the Great War*, London, 1990 (A History of Private Life, 4), 457–467; FABRI

vidéki és városi, illetve konzervatívabb és modernebb lap jól összegzik (természetesen egyszerűsítve) a főbb általánosításokat. Persze ettől függetlenül több szempontból is indokoltnak tűnik a lapok összehasonlító bemutatása, minthogy a két hetilap alig öt év különbséggel jelent meg először, mindkettő középosztálybeli olvasóközönséghez kívánt szólni és nagy népszerűsége tette szert a századfordulón (és részben később is). Mindkettő irodalmi, művészeti és társadalmi (1894-től A Hét politikai) hetilapként határozta meg magát, nyíltan értékformáló szerepre törekedett, érték-meghatározó feladatot vállalt fel. Munkatársaik, sőt, szerzőik többsége a századelő nagy irodalmi megújulását előkészítő generáció tagja volt. A Hét elsősorban a heti politikai és kulturális aktualitásokat kommentálta, s nemegyszer gondolatébresztő vitáknak, különböző véleményeknek adott teret hasábjain. Az Új Idők viszont széleskörű tájékoztatásra, ismeretterjesztésre és a művészi ízlés csiszolására törekedett, ideértve a mindennapi élet, környezet színtereinek alakításához nyújtott (életvezetési) tanácsokat is. Már az előző években nyilvánvalóvá lett, hogy mindkét lap nagy szerepet vállalt a kortárs irodalom közvetítésében. Teret adott szerzőinek, hogy a nyilvánosság előtt „írókként” szerepeljenek, olvasóiknak pedig, hogy olvasótáborra alakuljanak.

E tanulmány a két lap 1895 (az Új Idők indulása – természetesen ideértve az előző év végén megjelent két első számot) és a szimbolikus 1900 között megjelent számainak alapján a következő kérdéseket állítja középpontba: Hogyan valósította meg – részben egymástól eltérő – célkitűzéseit a két lap? Miben különböztek és miben hasonlítottak egymáshoz? Hogyan jelentek meg az írók – és hogyan jelenítették meg a kortárs irodalmat? Milyen volt a szerkesztők és olvasóközönségük viszonya?³

A Hétről

„Most tíz éve fohászoktam neki annak a vállalkozásnak, hogy heti lapot alapítok olyan közönségnek, amely még nincs, olyan írókkal, akik még csak lesznek.”⁴

Első előfizetési felhívásában a szerkesztő, Kiss József hiánypótló lapként határozta meg A Hetet, amely „érdekes, modern, eleven heti szemle [kíván lenni], melynek könyvnyedsége ne a komolyság rovására essék s mely szépirodalmi és kritikai tartalmán kívül élvezetes feldolgozásban adja elé mindazt, ami a lefolyt héten itthon és határainkon túl

Anna, *Közíró vagy szépíró? = Szerep és alkotás: Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben*, szerk. NAGY Beáta, S. SÁRDI Margit, Debrecen, Csokonai Kiadó, 1997, 61–73; GYÁNI Gábor, *KÖVÉR György, Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*, Bp., Osiris Kiadó, 1998; HALÁSZ Gábor, *Tiltakozó nemzedék*, Bp., 1981.

³ Az Új Idők 1894. december közepén indult, abban az évben két szám jelent meg. A Hét fénykora irodalomtörténeti és sajtótörténeti szempontból egyaránt indulása és a Nyugat megjelenése közé esik, jelentősége ezután csökken, így magától adódna az elemzett időszak lezárásaként 1908. A sok szempontú elemzéshez azonban kellőképp bő, de egyszersmind könnyen kezelhető anyagmennyiségre volt szükség, így végül az elemzett időszak befejezésének egy közelebbi dátumot, a szimbolikus 1900-as esztendőt vettem.

⁴ KISS József, *Egy lapról, egy évfordulóról és egy szerkesztőről = Kiss József és kerekasztala*, i. m., 19.

foglalkoztatta a szellemeket.”⁵ És valóban, a szerkesztőség elhatározottan és kitartóan törekedett az újdonságok megismertetésére és kommentálására.⁶ Feladatának tekintette azt is, hogy olvasóinak „életesztétikai” mércét kínáljon: ízlés- és véleményformáló igénnyel lépett fel. „...meglepett »A Hét«, mikor megindult s láttam az első számaiból, hogy ez olyan embereknek van szerkesztve, aminők majd ezután lesznek, ha lesznek.”⁷

Valóban, az új szellemű polgári irodalom központi lapjaként jelent meg, mely a művelt nagyvárosi értelmiséghez, valamint a városi – és vidéki⁸ – középosztály olyan tagjaihoz szólt, akik érdekeltek voltak a politikai és társadalmi, közéleti ügyekben, ideértve (többnyire) a nőket is.

Az Athenaeum nyomdájában – becslések szerint 3000–4000 példányban⁹ – előállított új lap tág teret adott az új írói törekvéseknek (egyszersmind a fiatal tehetségeknek), s nagy szerepet játszott a könnyed, szellemes próza kialakításában. „A Hét-be mindenki akármit írhatott, a mondanivalónak nem volt korlátja és megszabott iránya. De senki sem írhatott művészietlenül. A mondanivalónak művészi forma kellett – művészetben a forma fontos, nem a tárgy.”¹⁰ Terjedelme – borítójával együtt – húsz oldal volt, illusztrációja pedig – főként kezdetben – mindössze a címlapon látható egyetlen kép, leggyakrabban fotó. S bár a későbbi évfolyamokban többször előfordultak szövegközi képek – némelyik

⁵ KISS József, *Előfizetési felhívás és gyűjtőív*, A Hét, Mutatványszám, 1889, 20.

⁶ „Kiss József megalapítja hetilapját, amely két évtizeden át újszerű, modern és sokszor érthetetlenül mérezt felfogást hirdet. [...] Mindig az élőknek, sőt az eljövendőknek szerkeszti lapját.” KRÚDY Gyula, *Kiss József estéje* = K. Gy., *Írói arcképek*, i. m., I, 478. – Ugyanez: KISS József, *Conférence: A Hét 25 éves jubileuma* = *Kiss József és kerekasztala*, i. m., 30–33.

⁷ MIKSZÁTH Kálmán, *A Hétről*, A Hét, 1899, II, 849.

⁸ „Olvasótábora elsősorban az akkulturáció-asszimiláció útját járó tőzsér, bankár és kereskedő családok hölgytagjaiból került ki, a nagyvárosi hivatalnokok, polgári értelmiségiek köréből. Az újdonságokra fogékony, modern nőknek íródik [...]. Előfizetői közé tartoznak a vidéki kaszinók, előkelő leánynevelő intézetek, úri családok tagjai...” LIPTÁK, *A családi...*, i. m., 58. Lásd még: *A Hét: Politikai és irodalmi szemle, Válogatás, 1890–1899*, szerk. FÁBRI Anna, STEINERT Ágota, Bp., Magvető, 1978, I, *Bevezetés*. – A Hétben több közvetlen utalást is találunk arra, hogy vidéken is olvasták: A Hét népszerű szerzője, Emma asszony 1901 júliusában receptpályázatot hirdetett a lapban, ez számos olvasót (egyébként nemcsak nőket) készítetett arra, hogy tollat ragadjon. A receptek közül – amelyeket nemcsak az 1902-ben megjelenő *A Hét szakácskönyvében* adtak közre, hanem folyamatosan megjelentettek a lap hasábjain is – meglepően kevés érkezett Budapestről, a többségét vidékről küldték be. További példa a szerkesztő egyik felhívása: „A mi hálás olvasóink, az ország minden vidékéről, megkeresésünk nélkül, önkényt küldözgetik nekünk azok czimét, akiről fölteszik, hogy *A Hét* nekik kedves olvasmány lehet.” KISS József, *Olvasóinkhoz!*, A Hét, 1897, II, 821.

⁹ LIPTÁK, *A családi...*, i. m., 63. – Érdemes itt idézni Dersi Tamás megállapítását A Hét és a Singer és Wolfner Kiadó (az Új Idők kiadója) kapcsolatáról: „Dokumentumok nem bizonyítják, de ellenséges támadások és barátian csipkedő anekdoták egyaránt valószínűsítik, hogy nemcsak előfizetőire támaszkodott. Érdekeltséget vállalt lapjában a Singer és Wolfner cég. Az indulásnál, majd később is támogatták a bank- és ipari tőke mecenás hajlandóságú képviselői.” DERSI, *Századvégi...*, i. m., 206–207.

¹⁰ KÓBOR Tamás, *Előszó* = *Kiss József és kerekasztala*, i. m., 5. – „A legkisebb híreket, recenziókat és glosszákat, de még a szerkesztői üzeneteket is írók, hozzáértők fogalmazzák, akik úgy mesterei a tetszetős, hajlékony, pontos és kifejező írásmódnak, hogy közben mindvégig az olvasók igényeire, figyelméhez és érdeklődéséhez is igazodnak.” FÁBRI–STEINERT, i. m., 5.

számban több is –, A Hét minden időben elsősorban írott anyagával kívánt hatni,¹¹ amely számos állandó (illetve az idők folyamán állandósult), valamint néhány időről időre visszatérő rovatban rendeződött el. A *Krónikák* írói mindig határozottan állást foglaltak a legfontosabb aktuális politikai vagy közéleti eseményekről, s ritkán foglalkoztak irodalmi kérdésekkel. A könnyedebb hangvételű írások kezdetben a *Saison*, utóbb a *Vegyes tárcacikkek* rovatba kerültek, amelyet általában a különböző évfordulókról, irodalmi társaságok felolvasásairól és üléseiről tudósító, a színházi előadásokról, frissen megjelent könyvekről szóló kritikákat közreadó *Színház* és *Irodalom* követett. Az írók munkásságát értékelő hosszabb lélegzetű bírálatok mellett itt kaptak helyet tipográfiailag elkülönülve (apró betűs szedéssel) a néhány soros ajánlások is. A komolyabb témákat érintő hosszabb írások sorát versekkel, magyar és külföldi írók maximáival és könnyed hangvételű, rövid glosszákkal szakították meg. Szellemessége és tematikai változatossága miatt vált hamar népszerűvé a több rövid cikkből álló, leggyakrabban politikai és közéleti eseményekről és szereplőkről könnyed, nemegyszer humoros, sőt gunyoros, szarkasztikus hangvétellel szóló *Innen-onnan*, amely valósággal mesteriskolája lett a miniatűr tárcáírásnak. Néha nehéz eldönteni, hogy vajon valóban megtörtént eseményről tájékoztattak-e, vagy a „híradás” csupán ügyes fikció volt, amely megfelelő keretet kínált a szerző álláspontjának kifejtéséhez. Néha e rovatban is szóba kerültek (főleg külföldi) írók, de általában nem műveik kapcsán: Zola szerepe a Dreyfus-ügyben, Mark Twain külföldi útjai stb., továbbá – egyértelmű véleménynyilvánítással – az irodalmi társaságok működéséről is többször beszámoltak. A *Heti postában* a szerkesztőség – mint más lapokban is – személyre szólóan válaszolt az olvasók kérdéseire, A Hét azonban ezen túlmenően is törekedett közvetlen kapcsolatot teremteni és fenntartani az olvasókkal. Így például időről időre szokatlan kérdésekkel, pályázatokkal fordult hozzájuk.¹²

A *Közgazdaság*, valamint az időről időre megjelenő *Divat* rovat után találták az olvasók a hirdetéseket, amelyek nem terhelték meg túlságosan a lapot: többnyire két-három oldalt foglaltak el. Gyakran fordultak a nőkhöz, főként kozmetikai szereket reklámoztak, de A Hét irányultságának megfelelően tájékoztattak az újdonságokról (írógépről, táviróról, távbeszélőről) is. A laphoz különleges alkalmakkor melléklet is kapcsolódott.

Az 1890-ben indult A Hét¹³ az Új Idők megjelenésekor (1895-ben) már letisztult, határozott profilú politikai és irodalmi szemlévé lett.¹⁴

¹¹ „Az utolsó évtizedben, mióta napi sajtónk oly örvendetes lendületet nyert, szépirodalmi heti lapjaink mind jobban-jobban leszorulnak a versenytérről. Egy részük jobbadán illusztrációk által kíván hatni a közönségre, mely a közkeletű, de föltétlenül hamis felfogás szerint olvasni úgy sem igen olvas, s egy kis látnivalóval tökéletesen beéri. [...] Olyan irodalmi heti lapunk, mely *egvedül* tartalmának előkelősége, ízlésének választékossága által kívánna és tudna hatni [...] ez idő szerint egyetlen egy sincsen.” KISS, *Előfizetői felhívás...*, i. m., 20.

¹² Megkérdezték az olvasók véleményét az írókról, a kártyás asszonyokról és arról is, hogy vajon mikor hagyhatja el az urát az asszony.

¹³ Mutatványszáma már 1889 decemberében megjelent.

¹⁴ Induláskor a fejlécen társadalmi, irodalmi és művészeti közlönyként határozta meg magát.

Az Új Időkről

„A magyar család is *új időket* él, a mióta arra a feladatra vállalkozott, hogy magyar társaséletet szervezzon. Ezt a feladatát csak úgy teljesítheti, ha a *régi időkből* öröklött nemzeti tőkáját, faji sajátosságait, hagyományait, hajlamait és tehetségeit teljesen beleilleszti az *új idők* modern keretébe és alapjává teszi a speciális magyar műveltségnek. Az igazi, az élő irodalom és művészet részint vezeti, részint követi ezt az átalakulást.”¹⁵

A szerkesztő, a – többek közt A Hét hasábjairól is – már jól ismert Herczeg Ferenc így emlékezett vissza a lap elindítására: „Két program állott szemben egymással: Bródy Sándoré és az enyém. Bródy »szabad, modern és bátor hangú irodalmi lapot« kívánt, afféle szellemi kaviárt a felső ötszáz számára; én pedig olyan családi lapot, »amelyet 14 éves kislányok is olvashatnak«. Meg kell keresnünk a nemzeti gondolat társadalmi megnyilatkozásának formáit, mondtam. Bródy úgy vélekedett, ha ilyen lapot csinálunk, akkor az irodalom le fog minket sajnálni. Nem az irodalom, adtam vissza, csak az irodalmi kávéház, és hát annyi baj legyen. A mi utunk ellenkező irányban vezet.”¹⁶

A lap indulásakor *Az olvasóhoz* címzett beköszöntő azt hangsúlyozta, hogy az Új Idők a régi értékek új keretbe foglalására törekszik, a magyar családhoz fordul, társul ajánlkozik. Családi olvasmányt, közös élményt kínál, miközben figyelmét elsősorban a társaséletre összpontosítja, olyan témákkal foglalkozik, amelyek a családhoz, az otthonhoz, a társasághoz kapcsolódnak, amelyek széppé, értékessé, értelmessé és gazdaggá teszik az életet. S valóban, gyakorlati tanácsaival, igényes társalgási témáival kezdettől fogva következetesen izlés- és értékformáló igénnyel lépett fel.

A Singer és Wolfner Kiadó új hetilapja *Szépirodalmi, művészeti és társadalmi képes hetilapként* indult. Célkitűzéseiben – A Héttel ellentétben – nem szerepelt a politikai eseményekre való reflektálás, ellenben feladatául vállalta a társasági életéről való híradásokat. A nemzeti hagyományok folytatójaként tekintett magára és az olvasók is így tekintettek rá. A Hét – a szerkesztő bevallása szerint – az íróknak is íródott,¹⁷ az Új Idők inkább a nagyközönségnek szólt, a középosztály szélesebb rétegeihez íródott, vidéken és a fővárosban egyaránt olvasták.¹⁸

Az Új Idők terjedelmesebb volt, mint A Hét: először (borítóval együtt) huszonnégy, majd huszonnyolc, később harminckét oldalon jelent meg. Témái változatosak voltak: a

¹⁵ SZERKESZTŐ [HERCZEG Ferenc], *Az olvasóhoz*, Új Idők, 1894, I, 1.

¹⁶ HERCZEG Ferenc, *A gótikus ház: Herczeg Ferenc emlékezései*, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1985, 286.

¹⁷ KISS, *Egy lapról...*, i. m., 19–22. – Hasonló mozzanatokat emel ki írásában Kárpáti Aurél és visszaemlékezésében Herczeg Ferenc. Kárpáti Aurél szerint „...Kiss József – akármilyen különösen hangzik – elsősorban a maga gyönyörűségére csinálta A Het-et.” KÁRPÁTI Aurél, *Kiss József, A Hét szerkesztője = Kiss József és kerekasztala*, i. m., 170.

¹⁸ „...a vidéki városok fiatalsága, a magyar családok, a falusi kúriák kultúrára szomjas emberei hétről hétre valóságos izgalommal várták az új folyóiratot.” SURÁNYI Miklós, *Herczeg Ferenc*, Bp., 1925, 38; idézi LIP-TÁK, *A családi...*, i. m., 59. – A Tolnai Világlapjából idézett cikk szerint pedig talán a legelterjedtebb szépirodalmi hetilap a fővárosban; *A magyar sajtó...*, 574. Az Új Idők kezdettől nagyobb példányszámban jelenik meg, 10 500 példányban nyomtatják. LIPTÁK, *Újságok...*, i. m., 123.

közéleti eseményektől az útleírásokon át a művészetekig terjedő széles körbe vont a olvasóit. Különösen hangsúlyos szerephez juttatta a képzőművészeti és iparművészeti ismeretterjesztést és mintaállítást. Időről időre bemutatta a legújabb és legmodernebb művészeti iskolák és irányzatok követőinek: a nagybányaiaknak vagy a különféle szecessziósoknak (Csók István, Réti István, Ferenczy Károly, Thorma János, illetve Rippl-Rónai József vagy Walter Crane) törekvéseit és munkáit.¹⁹ A művészeti cikkek színvonalát az íráskor többségét papírra vető Lyka Károly emelte magasra. Bár A Hétben is többször jelent meg művészeti kritika, az Új Idők képzőművészeti anyaga nagyobb teret foglalt el, erőteljesebb és hangsúlyosabb volt. Sokat foglalkoztak a mindennapi élet különböző területeit érintő életvezetési tanácsadással és mintaállítással is. Az Új Idők „életvezetési tanácsait és ismeretterjesztő írásait tekintve – legalábbis fennállása első húsz esztendejében – következetesen a változtatás, az új eszmények szószólója és népszerűsítője volt”.²⁰

A szerkesztők a legkülönbözőbb témákhoz kapcsoltak illusztrációkat, sőt, nemegyszer önálló képmellékletekkel ajándékozták meg olvasóikat. A képi gazdagság éppannyira hozzájárulhatott az Új Idők népszerűségéhez, mint a széles olvasóközönséget megragadó tartalmi sokszínűség.

A lap – ellentétben A Héttel – mindig szépirodalmi művel indult, amelyet társadalmi és ismeretterjesztő cikkek, leírások követtek. A *Képeink* rovat a megjelent cikkekhez, hírekhez nem kapcsolódó, önállóan megjelent képekhez fűzött rövid történeteket, leírásokat, a *Színház* és *Irodalom* az új előadásokat, a megjelent köteteket, míg a *Művészet* az aktuális kiállításokat vagy egy-egy alkotó műveit elemezte és ismertette. A legváltozatosabb (színes) híryanagot, az újdonságokat – esetenként a valamilyen okból a pillanatnyi érdeklődés középpontjába került személyiséget – a *Mindenféle* rovat mutatta be. Olvashattak ebben az érdeklődők illatszerekről és régi pipákról, a divatról és a bicikliről, a különféle társasági eseményekről, bukott miniszterekről és új mágnásokról, a Park Klubról és a Belváros új orgonájáról, a nőemancipációról, sőt a női agyvelőről is, találhattak írást a 19. századi boszorkányégetésről éppúgy, mint a legújabb puska-revolverről vagy vasúti balesetekről. Később ebbe a rovatba kerültek egybe az irodalmi, színházi és művészeti hírek is.

A lap végére illesztett *Melléklet* általában egy-egy regényt közölt folytatásokban.

Akárcsak A Hét, az Új Idők is kitaratóan törekedett a *Szerkesztői üzenetekkel*, különféle pályázatokkal, felhívásokkal²¹ az olvasókkal való közvetlen kapcsolattartásra. A hirdetések itt is sokszínűek, egyszersmind mértéktartók voltak; a kozmetikumok mellett azonban technikai újdonságokat is kínáltak a nőknek: többször reklámoztak varrógépeket és konyhai eszközöket. Mindez (ha nem is bizonyítja, de) felveti annak lehetőségét, hogy az Új Idők nagyobb figyelmet fordított a női olvasókra.

¹⁹ Az egyik önálló kép: *Hollóssy Simon tanítványai a nagybányai gesztenyefák alatt*, Új Idők, 1899, II, 556–557.

²⁰ FÁBRI Anna, *Minta és kritika – A magyar család aranykönyve (1909–1911) = Hagyomány, közösség, művelődés: Tanulmányok a hatvanéves Kósa László tiszteletére*, szerk. ABLONCZY Balázs, ifj. BERTÉNYI Iván, HATOS Pál, KISS Réka, Bp., BIP, 2002, 339. – „Igen tanulságos például összevetni az Új Idők lakással, lakberendezéssel foglalkozó írásait A Ház vagy a Magyar Iparművészet publikációival, mert meglepő egyezésekre bukkanhatunk, nemcsak a mintaállítás irányát és konkrétumait, hanem a szerzők személyét illetően is.” Uo.

²¹ Például fényképek beküldésére vagy Pósa Lajos balatoni verseinek megzenésítésére biztatták az olvasókat.

Írók képekben

„Rendesen valami capacitás díszíti címlapunkat, miniszter diplomata, fűzfapoéta, tánczosné, financier, arisztokrata hölgy, piktor, muzsikus, komédiás...”²²

Mind A Hét, mind az Új Idők rendszeresen közreadta munkatársai és más kortárs írók arcképét,²³ s így tudatosan is befolyásolhatta író és közönsége kapcsolatát.

A Hétben – főként kezdetben – az egyetlen kép a minden héten más portrét közlő címlap volt.²⁴ A lap fő célkitűzését: a hitelesség s korszerűség érvényre juttatását e téren a fényképek előnyben részesítése valósította meg a rajzos ábrázolással szemben. A lapot meghatározó személyesség, amely az írások hangvételt olyannyira jellemezte, a képeken csak az arcok kiemelésében nyilvánult meg (ritkább volt az ülő és álló alakábrázolás). A címlap fotóportréi általában évfordulókhoz, valamilyen eseményhez kapcsolódva (olykor azonban minden aktualitás nélkül is) a politikai, társadalmi, irodalmi és művészeti élet jeles szereplőit mutatták be az olvasóknak. A távolságtartó, szinte színpadi beállítású képek a fényképen megjelenő személyeket közéleti (foglalkozásuknak vagy társadalmi állásuknak megfelelő) szerepükben ábrázolták, így egyszerre érvényesítették a megmutatást (és megmutatkozást), illetve az elrejtést (és rejtőzködést). Bemutatták ugyan a nagyközönségnek az illető fényképét – kivonva ezzel őt magánéleti szférájából –, de legszemélyesebb környezetébe nem engedtek bepillantást.

A Hét címlapképeiről az olvasók nemcsak a kor neves íróit, színpadi szerzőit ismerhették meg, hanem lassanként a lap munkatársait is. A Hét tizedik évfordulója alkalmából, 1899. december 24-én megjelent jubileumi ajándékszámával a szerkesztőség szinte önmaga képes szerzői katalógusát nyújtotta át az olvasónak, kiegészítve a századvégi irodalmi élet számos jelentős képviselőjének portréjával.²⁵

Mindezzel szemben az Új Idők a maga korában gazdagon illusztrált hetilap volt (ahogy ezt alcíme is jelezte), s képi anyagában is tudatosan törekedett a változatosságra. Nemcsak a hiteles tájékoztatás, hanem a műélvezet felkeltésének szándékával is közölt képeket, sőt, több alkalommal külön műmelléklettel érkezett az olvasókhoz. A szövegillusztrációk mellett sokféle tematikájú és változatos műfajú „önálló képeket” tett közzé. Szép számmal akad köztük grafika és festményreprodukció, karikatúra és fénykép, az alkotók körében

²² N. N., *Névtelen capacitások*, A Hét, 1890, II, 408. – A témáról bővebben: DEDE Franciska, *Személyesség és tartózkodás: A Hét első tíz évfolyamának címlapképei = Hagyomány, közösség, művelődés, i. m.*, 312–322.

²³ Az Új Idők kezdetben Herczeg Ferenc népszerű alakjáról, az *Ellesett párbeszéd* Horkaynéjáról is közölt fiktív képet. Ez később elmaradt, talán azért, mert illusztráció nélkül mindenki saját Horkaynéját képzelhette el, s az ábrázolás nélküli Horkayné így egyszerre lehetett minden olvasó számára egyéni, más, de néhány közös vonást mégis őrző „személyes ismerős”, az író és az olvasó közös teremtménye.

²⁴ Kivételnek számítottak a millenniumi épületeket bemutató mellékletek, illetve az ünnepi számok festményreprodukciói.

²⁵ Ez nem egyszerűen az egyik szám ünnepi változata volt, hanem szinte önálló kiadvány. Ebben az évben – eltérően a szokásostól – ötvenháromszor jelent meg a lap, a megszokottnál sokkal nagyobb terjedelemben. A Hét 1899-es tartalomjegyzéke külön közölte a jubileumi szám képein szereplők nevét és felsorolta a szerzőket: tehát a szerkesztők is különálló egységként kezelték ezt a számot.

pedig dilettáns és amatőr,²⁶ és természetesen hivatásos művész is. A neves alkotók közül Hollósy Simon, Réti István, Ferenczy Károly, Csók István, Róna József, Thorma János, Kriesch Aladár, Munkácsy Mihály vagy Mednyánszky László szignója tűnt fel gyakran, de olykor Rippl-Rónai Józsefé, Kernstock Károlyé, Huszár Ilonáé, Zala Györgyé, a külföldiek közül Ruppert Bunnyé, Walter Crane-é vagy Rodiné is.²⁷ Rendszeresen jelentetett meg képet Neogrády Antaltól és Innocent Ferentől, s állandó illusztrátora volt Linek Lajos is.

Akár A Hét, az Új Idők is sokszor közölte neves férfiak és nők fotóit – természetesen írókét is –, amelyek azonban nemegyszer otthonukban készültek. Gyakran örökítették meg őket valamely esemény (például szüret) résztvevőjeként s gyakran közölték hozzájuk kapcsolódó személy vagy tárgy képét is. Külön érdemes kiemelni a karikatúrákat, amelyeknek nemegyszer az írók maguk voltak tárgyai.

A Hét mindenekelőtt az írók nyilvánosság számára „elkészített” arcát mutatta meg, azaz a közéleti embert, míg az Új Idők familiárisabb, természetesebb énjüket állította előtérbe: keresetlenséget és közvetlenséget igyekezett sugallni. A családiasság érzését hangsúlyozta azzal is, hogy az olvasók szinte „részt vehettek” azokon az eseményeken, amelyeken az írók, s hogy bemutatta őket magánkörben (is).

Szerzők és művek

„E kötet szerzője szigorúan szokott distingválni Rákosi Viktor ur és ama vidám Sipulusz között. Rákosi Viktor ur roppant komoly és előkelő gentleman, a ki történeti regényeket ír s megoldja a nemzetiségi kérdést. Sipulusz pedig – hogy Sipulusz kicsoda, azt fölösleges megmondani. Pedig kár így distingválni, s valójában Rákosi Viktor harmonikusan egyesíti magában ezt a két embert, a legbolondabb ötletei alján ott van az életismeret komolysága, s bármilyen rideg tárgyhoz nyúl is, a mozdulataiban mindig meg van a humorista grációzus bája.”²⁸

Azon túl, hogy A Hét és az Új Idők minden száma közölt verseket, elbeszéléseket, sok írás foglalkozott magukkal az írókkal: mindkét lap figyelemmel kísérte évfordulói-

²⁶ Például az utazásain fényképező Mocsáry Béláné Fáy Mária vagy Mallerné Balthazár Lujza. A korabeli fényképezéssel foglalkozó írások kiemelik az amatőrök között a nők nagy számát. KREILISHEIM György, *100 éves a fényképezés*, Budapesti Negyed, 1997/1, 180; E. CSORBA Csilla, *A kísérletezéstől az önmegvalósításig: Magyar nő-fotográfusok a századfordulón = Szerep és alkotás, i. m.*, 103.

²⁷ A lap neves művészeti írója, Lyka Károly cikket szentelt többek között a nagybányaiaknak, Ruskinnak, Rodinnek.

²⁸ N. N., *Barnabás rabsága*, A Hét, 1896, II, 698. – Rákosi Viktor A Hétben Sipuluszként, az Új Időkben – szépirodalmi alkotást – saját nevén publikált. Az Új Idők közönsége tökéletesen tisztában volt azzal, kit rejt az álnév: „A párisi *Siècle* a napokban kezdte meg Rákosi Viktor *Az én falum* című regényének közlését. A nevezett lap bevezetésül behatóan méltatja Mr. Sipulusz írói működését és a *Mon village* szerzőjét (ez a regény francia címe) eredeti humortól duzzadó írónak nevezi. De Koppenhágában is figyelemmel kísérik a magyar irodalmat és az *Illustreret Tidende*, a legelőkelőbb dán képes lap külön kötetet ad ki a napokban azokból a tárcákból, melyeket Rákosi Viktor tollából közölt. A harmadik meglepetés, mely derék munkatársunkat érte,

kat, színpadi bemutatóikat, könyveik megjelenését, valamint közéleti, társasági szerepléseiket, sőt, olykor magánéletüket is.²⁹ Az irodalmi intézmények, társaságok működéséről, üléseiről, tagválasztásáról, felolvasásairól szintén tájékoztattak: nemegyszer hosszabb, önálló cikkben. Mindez elmondható a korszak nagy irodalmi vitáiról is: a szerkesztők és munkatársaik vélemény- és mentalitásformáló igénnyel léptek fel, állást foglaltak a vitás kérdésekben (így például a népiességgel, az epigonizmussal, a kozmopolitizmussal kapcsolatban), és rendszeresen közöltek bírálatokat a legújabb művekről.

Külföldi írók, költők

Mindkét lap a külföld íróitól kizárólag szépirodalmi műveket adott közre, s bár külföldi munkatársuk, tudósítójuk, levelezőjük nem volt, rendszeresen tájékoztatták olvasóikat a világirodalom újdonságairól, s híreket, méltatásokat, kritikákat jelentettek meg a neves alkotókról.

A Hét sokkal több külföldi szerző művét ismertette meg közönségével, mint az Új Idők,³⁰ s a szerzők névsora is eltér egymástól. Míg A Hétkben a francia és orosz írók és költők műveinek nagy száma tűnik fel – jóval megelőzve az olasz, angol, német és északi szerzőket³¹ –, az Új Idők sokkal szerényebb világirodalmi anyagát nagyrészt éppen az angol, francia és olasz írók művei adják.³²

Az Új Idők műfordításainak csekélyebb száma a szerkesztőjének programjával magyarázható. Első évfolyamában a magyar társadalom feladatait számba vevő írásában a magyar kultúra értékeinek terjesztésére szólított fel.

„A nemzet ma haladási útjának egy kritikus pontján áll. Új korszak köszöntött reá, a mióta arra a feladatra vállalkozott, hogy az állammá lett ország modern keretében modern társadalmat szervez. A kultur-államnak megtett Magyarország a modern fölszereléséhez szükséges kulturális inventáriumát onnan egészítette ki, a hol valami hasznavehetőt talált és mivel szűken kimért nemzeti tőkéjéből nem igen telt, nem egyszer fordult kölcsönért a jó szomszédokhoz. Ez helyes és természetes, az európai műveltség kincstára arra való, hogy szabadon merítsünk belőle. Külföldi eszközökkel lehet *európai* kulturát teremteni Magyarországon, *magyar* kulturát soha. A társadalom feladata ma a *magyar* kulturális élet szervezése; ezt a feladatát a társadalom csak úgy fogja sikerrel megoldani, ha őseitől öröklött nemzeti tőkéjét, nyelvét, szokásait, faji sajátosságait, hagyományait,

abban állott, hogy egy prágai lap, nem törődve a fiatal csehek magyarellenes kirohanásaival, kiadta Rákosi egyik regényét *Vesnický Hamlet* címen.” N. N., *Rákosi Viktor művei a külföldön*, Új Idők, 1895, II, 37.

²⁹ Megjegyzésre érdemes, hogy jeles évfordulók kivételével szinte kizárólag kortársak műveit jelentették meg.

³⁰ Míg A Hét a vizsgált időszakban külföldi szerzőktől összesen 258 művet közölt, addig az Új Idők 25-öt.

³¹ A megjelentetett francia művek száma több mint kétszerese az orosz és közel ötszöröse az olasz, illetve az angol műveknek.

³² Az Új Idők alig három versfordítást adott közre, s A Hétkhez képest sokkal kevesebb prózafordítást (Kiss József lapja közel ötször annyi külföldi író több mint nyolcszor annyi prózai művét jelentette meg). Ezek között azonban több hosszabb regény is szerepelt.

hajlamait és tehetségeit sértetlenül bele tudja illeszteni az új idők modern keretébe és alapjává tudja tenni a speciális magyar műveltségnek.

Magyar kultúra! A *magyar* jelzőt a kultúra szó előtt sokan csak exotikus dekorációnak tekintik, tulipántos motívumnak, a mely eredeti és pikáns ornamentumnál nem egyéb. Mások egyenesen tagadják a jelző jogosultságát. Mi az: magyar kultúra? Hát a kultúra nem nemzetközi kincs?

A kultúra nem nemzetközi kincs. Internacionális műveltség nincs, valamint hazátlan társadalom, nemzetközi művészet, irodalom, sőt, nemzetközi jó modor sincs. A legműveltebb, a legművésziesebb és legtudósabb országok azok, a melyekben erős nemzeti érzés lüktet: [...] Csak az a nemzet él, a mely egyéni, a többiétől különböző életet él. A nemzet egyénisége alapja minden kulturának. A hol a faji érzés hiányzik, ott nincs társadalmi élet és pusztá érdekszövetségekre alapított társulások – legyenek azok bármilyen hatalmasak – nem alapítottak még kulturát. [...] Ha nemzeti társadalmat akarunk szervezni, nem elég magyarul éreznünk: *magyarul kell élnünk*. Ime a mai Magyarország feladata [...]

A sajtó, az irodalom és a művészet kötelessége kijelölni az utat, a mely a kitűzött cél felé vezet, az ő feladatuk összegyűjteni, rekonstruálni és közkeletűvé tenni a nemzeti tőke elszórt kincseit. A feladat szerény, de célját ismerő munkása legyen az *Új Idők* is.”³³

A Hét erős orosz irányú érdeklődésére a nagy orosz írók elsöprő európai sikere lehet magyarázat, a francia irodalom túlsúlyát pedig mindenekelőtt a szerkesztő – és a munkatársak – francia kultúra iránti rajongása magyarázhatja. (A francia irodalom hatása ebben a korban másutt, például Németországban is jelentős volt.) Az 1894-ben elhunyt régi főmunkatárs, Justh Zsigmond hosszabb időt töltött Franciaországban, de az itthoniak is rendszeresen olvasták – vagy olvastatták – a külföldi lapokat és megjelent szépirodalmi műveket.³⁴ „Karácsonyra valami kiváló számot kellene kibocsátanom, de nem sok kilátásom van reá. Olvasson kérem helyettem olasz és francia novellákat és írja meg czimeiket. Apró, de érdekes novelláknak nagy hiányában vagyok.”³⁵

³³ N. N., *A magyar társadalom*, Új Idők, 1894, II, 31–32. – Egy évvel később ezt olvashatták az olvasók: „Az *Új Idők* kivételt tesz, a mikor az *Ohnet* regényét hú fordításban közreadja. Tervünk az volt és ma is az, hogy az *Új Idők* tartalma csaknem kizárólag eredeti munka legyen. De a külföldi irodalomnak van néhány híressége, a ki nem indigena a magyar közönség szemében sem. Ilyen *Ohnet*, a kinek nagy és talán nem ok nélkül való népszerűsége Magyarországon: kötelességünkké tette, hogy legújabb munkáját megszerezzük olvasóink számára.” N. N., *Olvasóinknak*, Új Idők, 1895, II, 505. Más írásokban az Új Idők írói erősebb kritikával – de népszerűségét mindig hangsúlyozva – említik *Ohnet* regényeit. Nem magyarázza egyértelműen a külföldi író művének közlését az, hogy a még újdonságnak számító Új Idők szerkesztősége így próbált még több előfizetőt gyűjteni a második évfolyamához, hiszen a későbbi években is közreadták népszerű – nem feltétlenül első vonalbeli – külföldi írók munkáit.

³⁴ „Ha tíz évvel fiatalabb volnék, keresnék künn, a nagyvilágban, idegen országban egy talpalatnyi földet ahol megélhetek. Csak egy okos nemzet van és az a francia!” Kiss József levele Justh Zsigmondhoz, [1890.] nov. 16., kézirat, OSZK, Kézirattár. „Maguk a németek pedig minden valamire való külföldi regényt sietnek átültetni, különösen a franciákat, mind jó nekik, ha francia.” N. N., *Meghalni!*, Új Idők, 1895, I, 276. „A mai német színműirodalom – franciáról való fordítás. Ha Páris nem termel – Berlin unatkozik...” N. N., *Hauptmann Gerhard*, Új Idők, 1895, II, 106.

³⁵ Kiss József levele Justh Zsigmondhoz, [1890.] nov. 16., kézirat, OSZK, Kézirattár. „Apró elbeszélések hiányában vagyunk, Ön bizonyára sok külföldi táplálékot fogyaszt, ha rá bukkan valami szép kisebb terjedelmű novellára és figyelmeztetne rá, igen lekötölné. Sokszor megcsik, hogy fordítóimnak nem tudok munkát adni.

Az Új Idők angol orientációja a lap erős képző- és iparművészeti beállítottságából fakadhatott. Hamar felfigyelt és átvette, megjelentette, terjesztette az Angliából induló szecesszió szellemiségét, művészeti jegyeit, sőt képzőművészeti alkotásainak reprodukcióit. Ezzel együtt hathattak az irodalmi művek, érvényesülhettek az irodalmi hatások is. Lényeges, hogy az Új Idők részletesen foglalkozott az angol életmintákkal.³⁶

Míg A Hét rendszeresen (sokszor a műfordítók saját verseivel együtt) jelentetett meg versfordításokat,³⁷ az Új Idők csupán az első hónapokban adott közre néhány költeményt.³⁸ Prózafordítást is kevesebbet közölt, mint A Hét, ezek nagy része azonban több folytatásban megjelenő regény volt.

A Hét írófávoritja Csehov³⁹ volt, őt követte Guy de Maupassant, Anatole France, Paul Bourget és Marcel Prévost, valamint Rudyard Kipling és (az olasz) Serrao Matilde. A költők közül a cseh Jaroslav Vrchliczkynek jelent meg legtöbb költeménye⁴⁰ Lermon-tovval és Tolsztojjal együtt.

Az Új Időkben ezzel szemben egyetlen külföldi író sem jutott jelentős szerephez, az angol Anthony Hope-on, illetve Turgenyevon és Giovanni Vergán kívül másoktól csak egy-egy művet adtak közre.

A Hétben leggyakrabban közölt külföldi írókat – és költőket – ma is jelentős szerzőként tartjuk számon, tehát a szerkesztőség nemcsak tájékozott volt a kortárs irodalomban, hanem jó érzékkel ítélte meg a teljesítményt is. Emellett persze – az Új Időkhöz hasonlóan – mára már kevéssé ismert, de akkoriban sikeres és népszerű szerzők munkáit is megjelentették, mint például a kortárs kritika által jelentősnek tartott Paul Bourget műveit.⁴¹

Az olvasást nem győzöm.” Kiss József levele Czöbel Minkának, [1892. január], kézirat, OSZK, Kézirattár. – Krúdy Ambrus Zoltánról írja le, hogy külföldi lapokat olvasott. KRÚDY Gyula, *Az éjszakázás atyamestere* = K. Gy., *i. m.*, 13, 16. A kávéházak (az írók törzshelyei) nemcsak hazai, hanem külföldi lapokat is jártattak, az írók tehát könnyen hozzájutottak. SZENTES Éva, HARGITTAY Emil, *Irodalmi kávéházak Pesten és Budán*, Bp., Universitas Kiadó, 1998, 23.

³⁶ A későbbiekben például Gineverné Győry Ilona írásaiban. FÁBRI Anna, *Mit tanulhattunk (volna) az angoloktól? Gineverné Győry Ilona londoni levelei, 1913*, Műhely, 1996/4, 28–35.

³⁷ Érdekes ellentmondásként Kiss József magánlevélben megfogalmazott hitvallásával: „Az amerikai költőnőről még nem igen hallottam. Ön lekötelezne, ha megírná, hogy hol lehet vele megismerkedni. Őszintén megvallva, én még mindig tamáskodom abban, hogy a poétákat le lehessen fordítani. És ezt szerencsének tartom; legyen a nemzetközinek induló kulturában és művészetben valami, amit elhódítani nem lehet, ami minden nemzetnek külön kisajátíthatlan tulajdona marad.” Kiss József levele Czöbel Minkának, [1892. január], kézirat, OSZK, Kézirattár.

³⁸ A francia François Coppée-től és Armand Silvestre-től, valamint Mrs. Lacoste-től. Közülük a két előbbi szerepelt A Hét lapjain is, igaz, hogy Coppée prózai alkotással. A Hét olvasói tizennégyszer több költő több mint hússzor annyi versét olvashatták, mint az Új Idők olvasóközönsége. (Minden állítást pontos számadatok támasztanak alá, amelyek táblázatszerű közlésétől azonban terjedelmi okokból eltekinttem.)

³⁹ Ugyanazt a nevet többféleképp írták a különböző számokban; az egyik legváltozatosabb írásmód épp Csehové volt.

⁴⁰ A többi szláv íróhoz és költőhöz képest kiugró a költeményei magas száma.

⁴¹ Az Új Idők nagyobb engedményt tett a közönségigénynek, például megjelentette Ohnet *A képviselő leánya* című regényét. „Igaz, hogy Ohnet nem üti meg a remekírók mértékét, de az is tagadhatatlan, hogy ez idő szerint a világ legnépszerűbb, legolvasottabb regényírója.” N. N., *Ohnet legújabb regénye [Régi harag]*, Új Idők, 1895, II, 316.

Ha erre éppen egy-egy magyarországi látogatás apropót kínált, magukkal az alkotókkal is foglalkoztak a lapok, sőt, mód nyílt arra is, hogy a magyarországi állapotokra, a javításra váró hiányosságokra, problémákra irányítsák a figyelmet.

Olvasóik rendszeresen értesültek a külföldi – elsősorban francia – irodalmi újdonságokról. A Hét rövid, apró betűs könyvajánlásai mellett általában hosszabb, színvonalas irodalmi kritikákat is közölt, olvasóközönsége ízlését az új kötetek és színházi előadások bírálatával is igyekezett alakítani. Az Új Idők – ezzel szemben – könyvismertetéseiben általában megelégedett egy rövid méltatással, esetleg a tartalom kivonatos közreadásával, s csak elvétve jelentetett meg nagyobb terjedelmű ismertetéseket.⁴² Az efféle cikkeket gyakran kísérték képek. Bármilyen alkalomból foglalkoztak is vele, megrajzolták az író személyiségét és bemutatták alkotói környezetét is; s nemcsak életművére vagy egyes munkáira irányították a figyelmet, nemcsak a munkásságát meghatározó irodalmi és eszmei áramlat(ok)ra, hanem egyéniségére és magánemberi mivoltára is.

Másfelől pedig mind A Hét, mind az Új Idők rendszeresen tájékoztatta olvasóit a magyar írók külföldi megjelenéséről, beszámoltak róla, ha egy-egy magyar írónak (s főként, ha a lap munkatársának) valamely munkáját idegen nyelvre fordították, ha valamely külföldi lap írt róla, foglalkozott vele. „Victor Basch, a cikk írója magyar irodalomra óhajtván terelni a francziák figyelmét, Kiss József költészetét jellemzi, azt a költészetet, melyet Magyarországon jártában először ajánlottak neki s melyet, miután megismerte, a legjelentősebb és legnagyobb poétai megnyilatkozások közé valónak ítél.”⁴³ „Mi magyarok, a kik kultura dolgában oly soká is nyögtünk német rabiga alatt, nagyon nehezen melegsünk föl mostanság germán eredetű munkákon. Alkalmunk is kevés van reá, mert a német költői művek átültetése csaknem teljesen kiment a divatból és a helyett, hogy mi importálnánk Németországból, a mi írónkat viszik ki oda. Ez jó szerencse és jó szokás...”⁴⁴

Fontosnak tartották ismertetni, hogy külföldi eseményeken (például újságíró-kongresszuson) ki és hogyan képviselte Magyarországot: nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy milyen képet kap a magyar írókról, Magyarországról a külföld. Miközben következetesen törekedtek a magyar irodalom külföldi meg- és elismertetésére, mindennek az önértékelésben játszott szerepére is ráirányították a figyelmet. „Az senkinek nem jut eszébe, hogy a falat kenyérnél szükségesebb volna egy francia nyelvű folyóirat, amely a magyar irodalom és tudomány életéről jelet ad a külföldnek.”⁴⁵

Rámutattak, hogy „a külföld” olyan értékmérő és érték-meghatározó, amellyel szinte minden téren számolni kell. „Mert Vámbéry Ármint mi is nagyra tartjuk, de a külföld még nagyobbra; mi megdicsérrjük, de a külföld el is olvassa; mi tudósnak valljuk, de a külföld tanul is tőle.”⁴⁶

⁴² Bemutatták a francia írónőt, Gypet (Sibylle Gabrielle Marie-Antoinette de Riqueti de Mirabeau, comtesse de Martel de Janville) – akitől regényt is közreadtak –, és érdekes kezdeményezés volt az 1900-ban indított *Idegen írók* című sorozat, amelynek keretében Marni, Gabrielle D’Annunzio, Csehov, Giovanni Verga és Graham Kenneth nevével ismerkedhetett meg a közönség.

⁴³ N. N., *Kiss Józsefről*, A Hét, 1899, II, 528.

⁴⁴ N. N., *Hauptmann Gerhard*, Új Idők, 1895, II, 106.

⁴⁵ JAÁKH, „Közlemények”, A Hét, 1895, II, 702.

⁴⁶ K. I., *Vámbéry könyve: A magyarság keletkezése és gvarapodása*, Új Idők, 1895, I, 339.

Emellett azonban óvtak sznobizmusba hajló értelmetlen csodálatától és ítéletének kritikátlan elfogadásától, átvételétől. Elhatározottan törekedtek saját irodalmuk értékeinek felismerésére és megbecsülésére is. „S mit tartunk mi, fiatalok, magunkról, a kik meglopjuk az álmok idejét, hogy a napi munka mellett legjobb hitünk szerint szolgáljuk kulturánkat, vágyva csüggünk a modern Magyarországon s látván, hogy a nagy német irodalom hogy táplálkozik a mi novellatermésünkből, olaszok, francziák, spanyolok nagy érdeklődéssel fordulnak a magyar irodalom felé s már-már azt hittük, hogy ott vagyunk, a hol a magyar nemzet génusza örömmel lát bennünket egy sorban az európai kultúra munkásaival!”⁴⁷

Hazai szerzők

„Küzdök a vágyammal, mesélni róla. Elmondani azt, amire versei csak vonatkoznak. De élete az övé, csak annyihoz van joga a nyilvánosságnak, amennyit önként belőle ad.”⁴⁸

A Hét és az Új Idők szerkesztői mindenekelőtt a kortárs magyar irodalom alkotóit juttatták szóhoz. Természetesen hiányzott az a jótékony távolság(tartás), amellyel a külföldi irodalmát szemlélték, s a magyar írók műveit illetően – ellentétben a külföldiekkel – a válogatás minden terhe a szerkesztőkre hárult. Egyrészt bizonyára ebből is adódtak a színvonalbeli különbségek, főként azonban abból, hogy A Hétnek és az Új Időknek eltérő volt az olvasóközönséghez való viszonya. A Hét szerzői professzionalisták voltak (vagy annak igyekeztek látszani), s a közönséggel szemben kijelölő, irányító szerepet kívántak betölteni. Az Új Idők szélesebb olvasóközönséghez szólt, több amatőr, dilettáns művét közölte, s általában író és olvasó közvetlenebb, időnként már-már familiáris kapcsolatát hangsúlyozta.

Említésre méltó, hogy A Hét 1889-es előfizetési felhívásán szereplő szerzői névsorban nemcsak a lap későbbi munkatársait, hanem a majdani Új Idők vezető alakjait is ott találni. Ez nem is meglepő, figyelembe véve, hogy a korban az írók – egyszerre vagy felváltva – általában több lapnak is dolgoztak.⁴⁹ Igaza lehetett Kiss Józsefnek, amikor azt írta A Hét huszadik évfolyamának indulásakor: „Mi neveltük fel a mai publikumot és mi neveltük fel a mai írói generációt is legnagyobb részében. Hiszen alig van név, igazán értékes név a magyar irodalomban, amely ne *A Hét* hasábjairól indult volna neki a megismertségnek, megbecsülésnek, szeretetnek és sikernek.”⁵⁰ Az Új Idők megindulása után – még akkor is, ha számos író és költő itt is, ott is publikált – a belső munkatársak csoportja természetesen határozottabban elkülönült egymástól, a szerkesztőségek azonban figyelemmel kísérték egymás munkatársainak és íróinak munkásságát is.

⁴⁷ KÓBOR Tamás, „*A költő joga*”, A Hét, 1898, I, 327.

⁴⁸ -x., *Lys-Noir*, A Hét, 1900, II, 844.

⁴⁹ A Hét maga köré gyűjtött és elindított olyan szerzőket, akik máshol (is) publikáltak, elég csak az Új Idők esetében a szerkesztő Herczeg Ferencre vagy a főmunkatárs Bródy Sándorra, Tábori Róbertre gondolni.

⁵⁰ *Előfizetési felhívás A Hét huszadik évfolyamára*, A Hét, 1909, I, 1.

Általában elmondható, hogy a közlés kritériuma mindkét lapszerkesztő számára a szellemi-esztétikai minőség volt. „Programmunk nincs, de íróink vannak. Hiszünk az igazságban, de csak akkor mondjuk ki, amikor lehet. És ebben sokaktól különbözünk, akik csak akkor mondják ki, amikor hasznos. Önzetlenül és lelkesedéssel szolgáljuk azt, ami a legfőbb gyönyörűséget adja: a szépet minden formájában. Még politikai cikkeink sem unalmasak!”⁵¹ „Mint szerkesztő sohasem törődtem avval, miféle »irány« szolgálatában áll az író, az *Új Idők* munkatársától csak egyet kívántam meg, hogy tehetséges legyen.”⁵²

Miután azonban a tehetségek száma még az e tekintetben különösen gazdag századforduló idején is véges volt, felmerül a kérdés: mi magyarázhatja a szerzői gárdák közötti komolyabb eltéréseket. A Hét mentalitásújító célkitűzéséből adódott, hogy különösen nagy teret engedett a publicisztikának és a kritikának, vagyis olyan írásoknak, amelyek önálló, sőt konfrontatív szerzői vélemények kifejezését és átadását tették lehetővé. Az *Új Idők* ezzel szemben kezdettől fogva inkább ismeretterjesztő és ízlésformáló igénnyel jelentkezett, és a közéleti témákkal foglalkozó publicisztikai írások helyett inkább tájékoztató jellegű cikkeket közölt. A két lap irányultsága közötti különbség indokolhatja, hogy míg a Hét belső munkatársai között írók, publicisták és kritikusok (például Ignotus, majd Osvát Ernő) szerepeltek, az *Új Idők*nél a szépírók mellett egy művészeti író (Lyka Károly) is feltűnt. Az első években a Hét hasábjait nagyrészt a munkatársak írták tele,⁵³ az *Új Idők* azonban számos olyan ismeretterjesztő írást is közreadott, amelyet nem a szerkesztőség tagjai vetettek papírra.

A Hét állandó munkatársai közé tartozott az első időben Kóbor Tamás, Ignotus, Ambrus Zoltán, Tóth Béla, Papp Dániel, Heltai Jenő, Lovik Károly, Szöllösi Zsigmond, az *Új Idők* belső köréhez pedig Bródy Sándor, Mikszáth Kálmán, Tábori Róbert és Kálnoki Izidor, valamint Bársony István, Sebők Zsigmond, Pósa Lajos és Lyka Károly. Mindkét lap belső munkatársai nagyjából egyazon nemzedékhez tartoztak (kivéve Kiss Józsefet),⁵⁴ s míg a Hétben születésüknél s főként megszólaltatott témájuknál fogva többen a (fő)városhoz kötődtek, az *Új Idők* szerzői közül sokan kapcsolódtak a vidékhez.⁵⁵ Felkészültség, műveltség, írói presztízs tekintetében azonban nem volt különbség a két lap írói között az első években, s (összefoglalóan) a korszerűség vagy hagyományosság kritériumai felől közelítve sem beszélhetünk ilyesmiről; a Hét a szépirodalomban és irodalomkritikában volt korszerű, míg az *Új Idők* inkább az életmódra vonatkozó kérdésekben.

⁵¹ KISS József, *Olvasóinkhoz!*, A Hét, 1897, II, 821.

⁵² HERCZEG, *A gótikus ház...*, i. m., 288.

⁵³ Rajtuk kívül inkább csak szépírók művei jelentek meg.

⁵⁴ A Hét munkatársai átlag két évvel fiatalabbak, mint az *Új Idők*é.

⁵⁵ Külön érdekesség, hogy a Hét zsidó származású főmunkatársai szinte mindannyian pestiek (Kiss József kivételével), míg az *Új Idők*é vidéki eredetűek.

*Rejtőzködés és megmutatkozás (álnevek)*⁵⁶

„Annyi álnevet hirlap még nem fogyasztott, mint *A Hét*. Rövid idő alatt nem tudta senki, ki rejtőzik alattuk, nem még Kiss József sem. Sőt többet mondok, azok sem, a kik maguk viselték. Mert az óriás halmazban összekeverődtek s gyakran felcserélődtek, a hogy Hamlet a párbajban a mérgezett kardot ellenfelével fölcseréli.”⁵⁷

A *Hírlapjaink* című millenniumi kiadvány szerint A Hét „nem üzte soha a nevek kultuszát, ellenkezőleg rendes rovataiban a legkitünőbbek álnév alatt dolgoztak”.⁵⁸ Az olvasók kérésére azonban rendszerint feloldották az álneveket. Az álnévhasználat elterjedt gyakorlata a fellépés biztonságát adta meg a még ismeretlen, fiatal tehetségek számára, s a változatos álnevek mögé rejtőzve népebbnek és színesebbnek, egyszersmind (paradox módon) összetartozóbbnak is tűnhetett a szerzői gárda.

De amikor egy író rendszeresen több néven ír, akkor nemcsak „megsokszorozódik” a személye, hanem – játékosan ugyan, de – írói integritása is megkérdőjeleződik: az új név ugyan új szereplehetőségeket és életállapotokat kínál számára, másfelől azonban egy, identitásához és személyiségéhez fűződő fontos kérdést is felvet. Ha egyvalaki több személyiség lehet (egyszerre), akkor kicsoda ő valójában? A *Ki is vagyok én tulajdonképpen?* kérdéshez kapcsolhatók többek között az *Idem* (= ugyanaz, ugyanő), az ’ismeretlen’, ’idegen’ jelentésű *Ignotus*, talán az olasz *Anch’io* (= én is) álnevek.⁵⁹ A *Masque* név egyértelműen utalt arra, hogy viselője álarc mögé húzódik. Végignézve A Hétben használt álneveken, jelentésük sok esetben utal arra, hogy ki használja őket. Sok az idegen hangzású és a beszélő név, gyakran előfordulnak humoros, (ön)ironikus álnevek is. Érdeemes néhány példát említeni. Gyakran választották szépirodalmi alak, szereplő nevét is, a hazai irodalomból például *Pató Pálét*, *Hübele Balázsét* vagy *Tiborcét*, a világirodalomból *Cidét*, *Yorickét*, *Calibanét* és *Little Johnét*, sőt egy Balzacról szóló írás például (egy magyar) *Rastignac* tollából született. Végül néhány jellegzetes beszélő név: *Ripporter*, *Újdondász*, *Politikus*, de található itt még *Bojtorján*, *Göncöl*, *Délibáb*, *Fakír*, *Sebaj* is. A több álnevet használó belső munkatársaknak⁶⁰ rengeteg szöveg- és szerepjátékra

⁵⁶ A témával foglalkozó áttekintő tanulmányom sajtó alatt van. Az álnévhasználatról lásd még: DÁVIDHÁZI Péter, „*Izonyodám enmagam előtt*”, *Holmi*, 1995/3, 350–366; GULYÁS Pál, *Írói álnév lexikon*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1978, bevezetés.

⁵⁷ Délibáb = D–b = LOVIK Károly, *Álnevek*, *A Hét*, 1899, II, 866–867.

⁵⁸ *Hírlapjaink*, i. m., 5.

⁵⁹ Az *Anch’io* azonban mást is jelenthetett. Correggio mondatára is utalhatott, aki mikor meglátta Raffaello képét a bolognai San Giovanni templomban, így kiáltott fel: „*Anch’io sono pittore!*”, azaz „Én is festő vagyok!” TÓTH Béla, *Szájru szájra*, Bp., Athenaeum, 1895, 139.

⁶⁰ *Ignotust* rejtette többek között az *Anch’io*, a *Dixi*, a *Fakír*, a *Globetrotter*, a *Tar Lőrinc*, a *Pató Pál* és a *Yorick* név, Kóbor Tamás volt *Caliban*, *Simplex* és *Réveur*, Ambrus Zoltán pedig *Bojtorján*, *Csongor*, *Göncöl*, *Idem*, *Little John*, *Masque* és *Tiborc*. Előfordult, hogy ugyanazt a nevet többen használták, de általában más időszakban és más lapban. Erre lehet példa az *Igric* álnév, amely A Hét hasábjain *Ignotust* rejtette, de amely mögé Ambrus Zoltán is bújít, vagy a *Flaneur* és *Semper* nevek, amelyeket Kóbor Tamás és Ambrus Zoltán egyaránt használt (Kóbor Tamás A Hétben, bár a *Sempert*, két időszakban, Ambrus is viselte ugyanott).

nyílt lehetőségük (egymással, sőt, önmagukkal is „beszélgettek”⁶¹), másfelől pedig a nevek olykor tematikailag is előrevetíthették egy-egy cikk tartalmát (Ignotus például hasonló témájú írásaihoz általában ugyanazt az álnevet használta).

Az Új Idők írói – amikor nem teljes nevüket használták – inkább monogrammal vagy egy-egy betűvel, betűcsoporttal jegyezték írásaikat. Álnevek mögé főként a főmunkatársak bújtak, valószínűleg azért, hogy szélesebbnek tűnjék a lap szerzői köre. Az álnevéhasználat nyújtotta „játéklehetőséggel” azonban egyáltalán nem éltek, sőt, az első évfolyamok tartalomjegyzékei közölték a leggyakrabban használt álnevek feloldásait. Érdeemes megemlíteni, hogy míg az Új Idők írója, gróf Teleki Sándorné mindig Szikra néven lépett az olvasóközönség elé, hangsúlyosan szétválasztva ezzel írói és magánéleti énjét, A Hét munkatársai közül akadt olyan is, akinek (egyik) írói neve polgári névvé vált: Veigelsberg Hugóból Ignotus lett.

Nemi szerepcserét rejtő álneven lépett színre A Hét és az Új Idők egy-egy népszerű, emblematicusá vált író-„nő”-je. A Hétben Ignotus éveken át írta *Emma asszonyként* a közélet és a mindennapi élet kérdéseit tárgyaló leveleit, az Új Időkben pedig Herczeg Ferenc teremtette meg a társasági élet eseményeit éveken át csípős nyelvvél kommentáló *Horkayné*t. Az efféle szerepjáték szerzői természetesen csak írásaikban vettek fel új személyiséget, a mindennapi életben (és egyéb írásaikban) újra Ignotusként és Herczeg Ferencként szerepeltek. (Különlegesebb Vay Sarolta grófnő esete, aki nemcsak Vicomte Letorière néven írt a lapban, hanem Vay Sándorként a mindennapi életben is férfinevet használt.)

A Hét Emma asszonyának és az Új Idők Horkaynéjának szavaival a két férfiíró – elképzelt – női szemszögből mondhatott ítéletet és véleményt, s – elképzelt – női élethelyzet(ek)be kerülhetett. „Nőként” közvetlenebbül szólhattak női olvasóközönségükhöz, szabadabban (férfiúi felelősségvállalás nélkül) nyilváníthattak véleményt, bírálatot, hiszen mindketten tudatában voltak annak, hogy a férfi és női szerepek illetve beszédmódok eltéréseiből adódóan mást várnak az olvasók egy férfi és mást egy női szerzőtől. Ezt mindketten meg is fogalmazták. „Minden szó egy-egy *szezám*, amit ha kiejtesz, egy egész kincsház beláthatatlan perspektívája nyílik meg előtted. Nekünk, huszadik századbeli pesszimistáknak persze már ez is kevés; mint dróttal való telegrafálást, a szóval való beszélést is nyersnek, lassunak és fogyatékosnak találjuk, sőt még én is megértetem, egy kis gondolkodás után, mit értett azon Pikler Gyula, mikor egyszer őszinte irigységgel nézett rám: »Emma, Emma, de irigylem érte, hogy mindegy, akárhogy mondja, amit mond; lássa, mi abba kopaszodunk bele, hogy szavakkal kell eltompítanunk, ami éleset gondolunk.« A görög tudósok nem ilyenek voltak; ők, mint az én szakácsném, a

⁶¹ Ignotus például Emma asszony alakjában – aki nemcsak a közönség kedvence volt, hanem az írók is sokszor utaltak rá kritikáikban, cikkeikben – többször csipkedte íróársait, sőt, saját magát is. „Retourmons à la nature, térjünk vissza a főzőkanálhoz – én nem bánom, annál kevésbé, mert a főztöm ellen még sohasem támadt reakció, s nevezetesen az én straszburgi pástétomom után még a maguk házi-mizoginje, Tar Lőrinc ur is megnyalná a száját.” EMMA, *Levél, igazságokról*, A Hét, 1901, I, 229. (Tar Lőrinc szintén Ignotus álneve volt.) Emma asszony leveleinek egy része kötetben is olvasható: IGNOTUS, *Emma asszony levelei (Egy nőimittátor a nőemancipációról)*, kiad., bev., vál. KARDOS Péter, Bp., Magvető Kiadó, 1985 (Magyar Hírmondó).

szavaik csengéséből merítettek új meg új gondolatokat.”⁶² „Nem ujság, hogy az igazság csak kiöltözött és kendőzött alakjában szalónképes; a meztelen igazság pedig bántó tapintatlanságnak hat. A polgári társaság tulajdonképpen csak *egy* alkalmat ismer, mikor a szólásszabadság korlátlan, olyankor szabad tapintatlannak lenni, sőt igazat is mondani: ez a kivételes alkalom az álarcos mulatság. Erre való tekintettel a szerző az *Ellesett párbeszéd* rovatában időközönként kis álarcoskomédiát rögtönzött, amikor is egy pergő nyelvű asszonyt léptetett föl a *diabolus rotae* szerepében. Az író úgy vélekedett, hogy olyan szerény maskarában is, amilyen a női köntös, könnyebben úszhatja meg a felelősséget.”⁶³

Az író és közönsége közötti viszony sajátossága, hogy az írószerep önmagában is a rejtőzködés és feltárulkozás egyidejű jelenlétét és paradoxonát feltételezi, hiszen a közönség tagjai általában nem ismerik személyesen azt, akinek művét olvassák, ilyen szempontból az író tehát továbbra is ismeretlen marad, egyúttal azonban a szöveg, néha a legszemélyesebb, intim vonatkozásaiban is megmutatja őt. Kétségtelen, hogy az álnévhasználat, sőt álnévcsere/letetés nagyobb távolság megtartását teszi lehetővé, egyszerűs mind azonban sajátos próbatételt jelent: vajon az újabb és újabb álnevek mögé rejtőző író képes-e újra és újra felkelteni az olvasó érdeklődését.

Közlések és bírálatok

„Az irodalomnak a közönséget vezetnie kell, de hajlamainál, kedvteléseinél fogva, föl kell emelnie az olvasót, de ezt csak úgy érheti el, ha azon egy talajon áll vele.”⁶⁴

Bár mind A Hét, mind az Új Idők tudatosan törekedett olvasóközönsége irodalmi ízlésének befolyásolására, kritikai megnyilvánulásai erőteljesen különböztek. Míg A Hét magas színvonalú kritikái a véleményformálás nyílt szándékával íródtak, s közönségük tagjait tudatos olvasókká akarták nevelni, addig az Új Idők jóval kisebb teret nyitott a bírálatoknak, és az ízlésnevelés feladatát elsősorban magukkal a szépirodalmi szövegekkel kívánta ellátni.

Szépirodalmi műből A Hét szám szerint többet adott közre, mint az egyébként terjedelmesebb Új Idők, a magyar irodalmi alkotások vonatkozásában azonban ez az arány az Új Idők javára fordul.⁶⁵ Feltűnő, hogy A Hét jóval több verset közölt, s önmagában véve

⁶² EMMA, *Levél, esztétikai dolgokról*, A Hét, 1902, I, 69–70.

⁶³ HERCZEG Ferenc, *Ellesett párbeszéd*, Bp., 1941, 5.

⁶⁴ ALEXANDER Bernát, *Irodalmi bajok*, A Hét, 1889, Mutatványszám, 12.

⁶⁵ Közel 25%-kal több szépirodalmi művet ad közre A Hét, bár figyelembe kell venni, hogy az Új Idők prózai közléseinek jelentős része folytatásokban közölt regény. A magyar szerzők műveit tekintve az Új Idők 7%-kal többet ad közre.

is több költeményt jelentetett meg, mint prózai művet, míg Herczeg Ferenc lapját az elbeszélő művek túlsúlya jellemezte.⁶⁶

A Hétben többet publikáló szerzők közül csak egyikük tartozott a belső munkatársak közé, az Új Időkben szinte mindannyian.⁶⁷ A két lap programja közötti különbség lehet az oka, hogy az Új Idők belső munkatársai között több a gyakran megjelenő szépíró, A Hétben pedig az akár minden számban szereplő publicista. Ők írták – különböző álneveken – a glosszákat is: mindenekelőtt Ambrus Zoltán, Heltai Jenő, Ignotus, Kóbor Tamás, Papp Dániel és Tóth Béla. Az Új Idők ismeretterjesztő írásainak csak egy részét jegyezték a közvetlen munkatársak (elsősorban Bársony István, Bródy Sándor, Herczeg Ferenc, Kálnoki Izidor, Lyka Károly, Sebők Zsigmond, Tábori Róbert), a témák gazdagságából fakadóan a cikkek nagy részét egy sokkal szélesebb szerzői gárda írta. Főként az Új Időkre jellemző a gyermek- és lányirodalom képviselőinek megjelenése, a lap

⁶⁶ A számadatokat az elemzett hat évfolyam tartalomjegyzékei alapján állítottam össze, átvéve a műfaji felosztást is (a prózai művek közé soroltam a rövid jeleneteket, drámai részleteket is). Hat művet nem tudtam sehova besorolni.

A Hét összes szépirodalmi mű: 1162	Új Idők	összes szépirodalmi mű: 998
líra: 636 (55%)		líra: 413 (41,5%)
próza: 526 (45%)		próza: 585 (58,5%)
összes magyar szépirodalmi mű: 902		összes magyar szépirodalmi mű: 969
líra: 568 (63%)		líra: 408 (42%)
próza: 334 (37%)		próza: 561 (58%)

⁶⁷ A Hét leggyakrabban közölt szerzői Makai Emil, Heltai Jenő, Telekes Béla, Vértesi Arnold és Szentessy Gyula voltak (Vértesi Arnold kivételével mindannyian kizárólag vagy nagyjából – mint Makai Emil és Heltai Jenő – versekkel jelentkeztek), az Új Időké Herczeg Ferenc, Pósa Lajos, Szabolcska Mihály, Tutsek Anna, Tábori Róbert és Bródy Sándor. (Mindannyian harmincnál, sőt, néhányan ötvennél több szépirodalmi művel jelentek meg a lapokban az adott időszakban.) Míg A Hétben a felsoroltak közül csak Heltai Jenő volt állandó munkatársa a lapnak, az Új Időkben Szabolcska Mihály kivételével mindannyian. A gyakran (legalább tíz szépirodalmi művel) szereplő írók közül azonban már sokkal többen tartoztak az állandó munkatársak közé mindkét lapban. A Hétben Abonyi Árpád, Ambrus Zoltán, Kóbor Tamás, Lovik Károly, Papp Dániel, Szomaházy István, Tóth Béla tűnt fel legsűrűbben, s a sor a prózával és lírai művel egyaránt jelentkező Kozma Andorral és Martos Ferencsel lett teljessé. A költők közül e helyen Apor László, Endrődi Sándor, Erdős Renée, Gáspár Kornél, a *Hetes* álnevű Kún József, Jákey Aladár, *Mezarthim* (Kempelen Farkas), Sajó Sándor, Szalay Fruzina, Veszelei Károly és Zempléni Árpád nevét említhetjük. Amíg A Hétnél sok költőtől adtak közre több verset, az Új Időknél több a sokközlésű prózaíró: a már említettek mellett Andor József (*Cyprián* álnéven írt műveivel együtt számítva), Bársony István, Benedek Elek, Lengyel Laura, Malonyay Dezső, Mikszáth Kálmán, Murai Károly, Papp Dániel, Sebők Zsigmond, Szabóné Nogáll Janka, *Szikra*, Thury Zoltán, és Tömörkény István. Lírával és prózával egyaránt jelentkezett Ambrozovics Dezső, Czöbel Minka, Farkas Imre, Gárdonyi Géza, Lőrinczy György és Sas Ede. Csak költőként tűnt fel Endrődi Sándor, Móra István, Nógrády Pap Gyula és Szalay Fruzina.

Érdekes azt is megnézni, hogy az adott időszakban kik azok az írók és költők, akik csak egyik vagy csak másik lapban jelentkeztek. Az 1895 és 1900 között legalább 5 közléssel megjelent írók és költők A Hétben: Abonyi Árpád, Gózsdu Elek, Kóbor Tamás, Lovik Károly, Heltai Jenő (*Incubus* néven is), Ignotus, Erdős Renée, Gáspár Kornél, *Hetes* (Kún József), Szentessy Gyula, Veszelei Károly, Zempléni Árpád. Csak az Új Időkben jelentkezett ekkor Ambrozovics Dezső, *Anima Sola*, Bartóky Mariska, Békefi Antal, Benedek Elek, *Cyprián* (Andor József), Czöbel Minka, Lampérthy Géza, Lengyel Laura, Lőrinczy György, Lyka Károly, Móra István, Rákosi Viktor (de ő *Sipulusz* néven megjelent A Hétben is), Sebők Zsigmond (*Keve* álnéven is), *Szikra*, Tábori Róbert (*Igric* álnéven is) és Tutsek Anna.

egyébként is tág teret nyitott a didaktikus, nevelő célzatú irodalomnak, és sokkal több anekdotát, hagyományos csevegő hangvételű írást közölt.⁶⁸ A Hét ezzel szemben a „tisztá” szépirodalom legfontosabb lapja volt. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy az Új Idők nem mutatott fel jelentős alkotásokat (vagy hogy az írók gyengébb írásait adták ebbe a lapba), elég csak a szerkesztő itt közölt írásaira, Mikszáth *Szent Péter esernyőjére*, Jókai *Öreg ember nem vén ember* című regényére vagy Bródy novelláira gondolni (*A dada, Tündér Ilona*).

Ezzel együtt mind A Hétben, mind az Új Időkben jelentős (közel 40%) volt az egyetlen művel jelentkező szerzők száma, s ez egyrészt abból adódik, hogy számos később hírnevessé lett író akkor indult (Ady Endre, Krúdy Gyula), másrészt pedig azzal magyarázható, hogy a szerkesztők sokaknak (dilettánsoknak is) adtak megszólalási lehetőséget. Természetesen arra is van példa, hogy az egyik lapban sokszor publikáló író vagy költő a másik lapban az adott időszakban csak egy művet adott közre.

A Hét az irodalomkritika megújítására törekedett. Alexander Bernát az első számban megfogalmazta, hogy a kritikának a műből magából kell kiindulnia, nem pedig megcsontosodott szabályok üres alkalmazásából.⁶⁹ A munkatársak hosszabb kritikai írásaikban többször kiemelték az értő közönség hiányát, épp ezért feladatuknak tekintették olvasóik befolyásolását, ízlésformáló tájékoztatását. Irodalmi vagy művészeti utalásokkal, történelmi vagy nemzetközi kitekintéssel, összehasonlítással színesítették a bírálatot, s nem önmagában vizsgálták az adott írást, hanem nagyobb irodalmi kontextusban. Tevékenységük fő kritériuma az igényesség volt – mindenekelőtt önmagukkal szemben. „A Hamlet töprengései [...] közönséges zsurbeszélgetések voltak azokhoz a kétségekhez képest, amelyekkel Kiss József a munkatársai czikkeit megbírálta. Mit fog szólni a világ, ha a vers nem lesz olyan jó, mint a Musset költeményei? Ha a novella alul marad a Mikszáth vagy az Anatole France mértékén. Ha a párisi *Figaro* – Isten ments! – elméssbb krónikát közöl, mint *A Hét*? Sőt, Uram bocsáss, ha az *Innen – Onnan* egy jelzője mégse fejez ki minden elképzelhető árnyalatot, s az irodalmi hirbe egy banális frázis keveredik? A józsefköruti szőnyeges fészekben hányszor néztem őt, amint tünődve forgatta az idegen kézírásokat, közbe-közbe olyanokat sóhajtva, mintha az első kozák lovasezred épp most lépte volna át a budapesti vámsorompót.”⁷⁰

A Hét kritikáinak szempontrendszerében általában fontos helyet kapott a megfigyelés, a tárgy- és emberismeret és – mindenekfelett – a művészi kifejezőmód eredetisége és a stílusbeli jártasság. Bár a bírálatok szerzői a művet általában a korszerűsége tekintetében is értékelték, ugyanakkor mindig kiemelték, ha egy íróban megérezték az erőt, az egyéniséget és mindenekfelett a tehetséget. „...nem először fejtem ki kegyetek előtt azt a hitvallásomat, hogy a művészet nem egyéb, mint a dolgoknak szubjektív szempontokból

⁶⁸ A lap népszerű történeti tárcáinak írója Vay Sarolta, aki A Hétben is jelentkezett hasonló írásaival.

⁶⁹ „Minden esztétikai ítéletnek ép oly valóságosnak kell lennie, mint az ítélet tárgyának. Nem a holt szabály magaslatáról kell leszállnia a műhöz, hanem a műből kell fölemelkednie az eleven, a műhöz simuló, sajátosságait méltató általános ítélethez.” ALEXANDER, *i. m.*, 12.

⁷⁰ SZOMAHÁZY István, [cím nélkül], A Hét, 1899, II, 850. – Sok szempontból hasonlít ehhez Ignótyus visszaemlékezése: IGNÓTYUS, *Kiss József és kerekasztala = Kiss József és kerekasztala*, *i. m.*, 125–131.

való föltárása, s így voltaképpen az a legművészebb munka, mely akár objektív mezben, akár nyílt liraisággal a művésze egyéniségét a legteljesebben foglalja magában. Ezért nemcsak hogy nem tudom, de nem is akarom elválasztani a könyvet az írójától, idegen ember könyvéből megkonstruálom az írója képét, az ismerős író művészetét pedig avval mérem, mennyire találok meg az írásaiban őt magát.⁷¹

Előfordult – s ez az Új Idők ismertetéseire is igaz –, hogy még sok szempontból gyenge műveket is elfogadtak, ha tehetségesnek érezték a szerzőt, nem utasították el a még kiforratlan próbálkozásokat.

Munkatársaikat bírálva néha feltűnően szigorú ítéletet alkottak, a szerző többi munkájának vagy mások alkotásainak színvonalához mérték, viszonyították az elemzett írást,⁷² s nemegyszer idézték más lapok bírálatait is. „A Budapesti Szemle most harmadéve az Ignotus első könyvéről írván, *elismerő* bírálatát ilyesféleképpen kezdte: »E könyvecskét a napilapok nem méltatták érdeme szerint. Ugy látszik, Ignotus csakugyan *ignotus*, vagyis nincs ismerőse az újságírók között.« A Szemle most kiadott áprilisi füzeté az Ignotus nemrég kiadott köteteiről szólván, *elítélő* bírálatát így kezdi: »E két csinos kötetkét napilapjaink csaknem egyhangú dicséretekkel fogadták. A szerző... hirlapíró s nyilván a kollegialitás révén jutott egy egész garmada nagyhangú dicsérethez.« Télen nagyon hideg van, nyáron nagyon meleg van, soha sincsen jó idő, mindig esik az eső.»⁷³

Arra is törekedtek, hogy egy-egy gondolattal jelzésszerűen érzékeltessék az író valamely jellemző vonását. Nemegyszer bírálatuk voltaképpen rejtett reklám volt, amelyben lényeges szerepet játszott az olvasóközönség szeretete is. „Hej de ki tudnám én most figurázni Kóbor urat, de van eszem, hogy ne tegyem, mert nem felejttem el, a multkor micsoda goromba leveleket kaptam, amiért bár csak lehellestszzerű bátortalansággal, azt mertem állítani, hogy nem Kóbor Tamás volt az a bizonyos, aki megteremtette a világot hat nap alatt, hogy a hetedikén inventáriumot csináljon róla. Nem is hinnék, hogy gyengéd női kezek milyen határozottan tudják leírni azt a szót, hogy: számár.»⁷⁴

⁷¹ PATÓ Pál, *Nőírók*, A Hét, 1896, I, 126.

⁷² „Először is nem tud drámát írni; sokkal kitűnőbb elbeszélő, hogysen jó drámaíró volna; soha nem fog igazi drámát írni, mert csak annyit tud ehhez, amennyit meg lehet tanulni, ez pedig semmi. Ellenben az ő elbeszélő erényei szinpadai fogyatékoságok.” IGNOTUS, *Pinero és Herczeg*, A Hét, 1899, I, 126.

⁷³ N. N., *A Budapesti Szemle*, A Hét, 1895, I, 227. – Ugyanerre egy másik példa: „Szabó Endre kollegánk hetilapja *Ignotus* arczképét mutatja be legfrissebb számának címlapján. Irni pedig ezeket írja róla: [...] Az okos ember tehát ritka, a nagyon okos ember még ritkább, roppant okos pedig alig van egy-kettő. Hanem Ignotus roppant okos ember. [...] *A Hét*-nek aki tisztelője, az tulajdonképpen Ignotusnak a tisztelője és annak a kedvelt lapnak a nagy népszerűsége legnagyobbbrészt az ő népszerűsége. Pedig ha van nehéz kenyér, akkor a hetilap krónikásáé bizonyosan egyike a legnehezebbeknek. [...] No, hanem írni se igen tud úgy más, mint Ignotus. [...] Ha már az ilyen író ide születik közénk, olvasó publikum nélkül szükölködő szegények közé, legalább ne volna még olyan szerény is, mint aminő Ignotus. Hiszen már a rendes neve is álnév, de még ezt is eltakarja husz mindenféle másik jel mögé, hogy alig látná az ember, ha ugyan nem volna az ő munkája egy szempillantásra azonnal felismerhető. Mikor mi is az arczképét kértük tőle erre az alkalomra, hát ugy szabadkozott, mintha valami nagy bűnre csábitottok volna, utóvégre is úgy kellett megszerezelnünk másutt.” N. N., *Az Üstökös Ignotusról*, A Hét, 1898, II, 623–624. – Meg kell említeni, hogy *Szikra* regénye kapcsán az Új Idők is közölte más lapok bírálatát (1898, I, 569–570).

⁷⁴ i-s., *Ő akarta*, A Hét, 1898, I, 110. – Szintén burkolt reklám Emma asszony írása: „Kedves Tamás, ezt a levelet magának írom, akit szeretek, mert szomorú. Így távolról azt gondolom [...] magának van a legtöbb

A Hétben többször jelent meg bírálat az Új Idők szerzőiről, mint fordítva; Herczeg lapjában elsősorban saját szerzőikről írtak (ideértve a mindkét lapban jelentkezőket is).⁷⁵ Érdemes megemlíteni, hogy A Hét íróinak – az Új Időkben is ismertetett – kötetei gyakran a Singer és Wolfner cégnél, az Új Idők kiadójánál jelentek meg.

Herczeg lapjának bírálati valójában inkább könyvismertetések voltak. Bár a munkatársak méltatták – és olykor komolyan kritizálták is – a műveket, a tartalmi ismertetéseken és általános szempontokon túl mély elemzésekbe általában nem bocsátkoztak, de a stiláris kérdéseket, a megfogalmazás minőségét fontosnak tartották. Gyakran – dicsérőleg – kiemelték a tiszta, egyszerű témák választását és természetes, világos megfogalmazását. A vidéki írókat, költőket nemegyszer féltették a nagyváros vonzásától és (káros) befolyásától. „Bárony István tele van költészettel, ragyogó, tiszta, szívhez szóló poézissal. Pedig naturalista ő is, de a szó igazi, nemes értelmében. Nem keresi raffinált leleményességgel a vért ingerlő naturalizmust, hanem tiszta szemmel, tiszta kézzel rajzol, egyszerűen, őszintén, természetesen.”⁷⁶

A bírálatok egyik fontos szempontja volt az irányoktól, csoportosulásoktól való függetlenség kérdése. „[Bródy Sándor] semmiféle irodalmi szektába nem osztályozható, hanem, ha nagy szeretettel el-elkalandozik is az emberi szenvedés birodalmába, azért mindenkor megmarad szabad *poétának*, izzó fantáziájú és édes szavu mesemondónak.”⁷⁷

Mindemellett a lap fő célkitűzésének megfelelően a könyvismertetések és bírálatok során is alapvető értékek tekintették a nemzeti jelleget. „Aranyt nem hiába, nem véletlenül vagy szokásból idézzük, a mikor a Gárdonyi strófáiról szólunk. Csak azt akarjuk így megmondani, hogy Toldi költőjének, ha élne, bizonyára nagy öröme telnék ez új költőben, a ki igazán nemzeti verseket tud írni, idomban is, ritmusban is, felfogásban is.”⁷⁸

Gyakran felhívták a figyelmet arra, hogy mit érdemes elolvasni, s nemegyszer külön hangsúlyozták, hogy kiknek ajánlják az adott művet. Előfordult, hogy általánosságban ugyan dicsértek egy-egy alkotást vagy kötetet, de megjegyezték, hogy fiatal leányok számára nem ajánlják. Nemcsak szépirodalmi műveket propagáltak: hanem többek között útleírásokat (amelyekhez olykor a kötetből vett képekkel igyekeztek kedvet csinálni), esztétikai tanulmányokat, összegyűjtött színházi kritikákat, történelmi munkákat, és nemegyszer kitértek – külföldi és hazai – folyóiratok ismertetésére is.⁷⁹

Az írókról szóló hosszabb, anekdotákkal, érdekes történetekkel gazdagított írások főként aktualitásokhoz (jubileumhoz, születésnaphoz, kötet megjelenéséhez) kapcsolódtak.

szive; maga mosolyog a legtöbbször s nevet a legkevesebbszer. – A gonoszság tud kacagni és tud sírni, de mosolyogni nem tud, Maga pedig, Tamás, mosolyog – s mosolyog, ne tagadja, most is, mikor ezt az én vallo-másomat elolvassa.” EMMA, *Lyányok a bőrén – Kóbor Tamásnak*, A Hét, 1897, I, 251.

⁷⁵ A Hét leggyakrabban Kóborról, Tóth Béláról, Herczeg Ferencről és Bárony Istvánról közölt írásokat, de sokat foglalkozott Kiss Józseffel, Bródyval, Gárdonyival, Szomaházy Istvánnal és Papp Daniellel is. Az Új Időkben Herczeg, Bródy, Mikszáth, Gárdonyi, Benedek Elek, Bárony István, Pósa Lajos, Tutsek Anna műveiről írtak leggyakrabban, A Hét írói közül pedig Kiss Józsefről, Tóth Béláról, Kóbor Tamásról.

⁷⁶ -a, *Ecce homo – Bárony István legújabb kötete*, Új Idők, 1897, I, 233.

⁷⁷ N. N., *Bródy Sándor összegyűjtött munkái*, Új Idők, 1895, I, 15.

⁷⁸ N. N., *Igazság a földön [– Gárdonyi Géza verses legendája]*, Új Idők, 1897, I, 130.

⁷⁹ Példa erre a Szarajevóban kiadott Náda című lapról szóló tudósítás.

Az olvasó úgy érezhette, közelebb kerül az íróhoz, mintegy személyes ismerősévé vált, s nemcsak egyéniségéről tudott meg érdekességeket, hanem közvetlen környezetéről is.

Női jelenlét

Eltérő mértékben ugyan, de mind A Hétben, mind az Új Időkben jelen voltak a nő-írók. Ebben a korszakban már nem az volt a kérdés, hogy vajon írhat-e egyáltalán egy nő, hanem hogy milyen szerephez juthat az irodalomban. Mindkét lapban foglalkoztak például azzal a kérdéssel, hogy lehetnek-e női tagjai a Kisfaludy-Társaságnak.⁸⁰

A Hét és az Új Idők egyik legnépszerűbb női szerzője Kiss József felfedezettje: a költő Szalay Fruzina volt, aki A Hétben közel háromszor olyan gyakran jelent meg, mint Herczeg Ferenc lapjában.⁸¹ Érdekes, hogy a vizsgált években – bár ekkor már Kiss József is nagyra tartja – csak Herczeg Ferenc lapja közöl verset (és prózát is) a „századvég, sőt az egész század legkiválóbb nőköltőj[étől], s talán egyetlen par excellence nőművész[étől]”,⁸² Czóbel Minkától. Ezzel szemben csak A Hétben jelenik meg a 60-as évek népszerű költőnője, Kisfaludy Atala és az újszerű hangütéssel megszólaló Erdős Renée. Ahogy általában véve is, A Hét inkább a költőknek, az Új Idők pedig az elbeszélőknek adott teret.⁸³ A Hét hasábjain a női szépírók közül publicistaként is feltűnő szerző csupán a Vicomte Letorière álnéven író, férfi nevet viselő – és élet-, sőt elbeszélőmódjában is férfias – Vay Sándor-Sarolta grófnő, aki egyébként Vajk néven az Új Időkben is számos

⁸⁰ 1898 februárjában Ágai Adolf a Kisfaludy-Társaságban az „Íróknak lehet-e a Kisfaludy Társaság tagja?” kérdést vetette fel, amelyet azonban az elnök, Gyulai Pál még nyilvános vitára sem bocsátott. A Hét is és az Új Idők is foglalkozott a kérdéssel, például a következő két cikkben: G-s., *Herman Ottóné: Ember volt és egyéb elbeszélések*, A Hét, 1899, I, 93; [HERCZEG Ferenc], *A Kisfaludy-Társaság és a nők: Válasz egy levélre*, Új Idők, 1898, II, 414.

⁸¹ „Ezt a kis zengő fülemilét [Szalay Fruzinát] nagyon szeretem, talán azért, mert én vezetem be az irodalomba és tényleg népszerűségét A Hétnek köszönheti.” Kiss József levele Czóbel Minkához, [1892. január], kézirat, OSZK, Kézirattár.

⁸² FÁBRI Anna, *„A szép tiltott táj felé”: A magyar írónők története két századforduló között (1795–1905)*, Bp., Kortárs Kiadó, 1996, 162. – Érdeemes idézni Kiss József véleményét Czóbel Minkáról: „Ah, ha Ön tudná, milyen örömmel ütöm én a dobot azok mellett, akiknek értékéről meggyőződtem és mennyire utálok a stréberséget, mely tartalmatlanságának elismerést követel! – Önnel szemben talán elfogult voltam, ezért nem tudtam mindjárt felismerni. Igaz, hogy első kötete nem jobb a rendes első köteteknél. De erről másszor.” Kiss József levele Czóbel Minkához, [1891 vége vagy 1892 legeleje], kézirat, OSZK, Kézirattár.

⁸³ A Hét összes magyar lírai mű: 568	Új Idők összes magyar lírai mű: 408
nőírók lírai művei: 67 (11,7%)	nőírók lírai művei: 40 (9,8%)
összes magyar prózai mű: 334	összes magyar prózai mű: 561
nőírók prózai művei: 19 (5,7%)	nőírók prózai művei: 101 (18%)

Csak A Hétben jelentkezett a prózáiró Beniczky Bajza Lenke, Fehér Judit és a *Mariska* álnévű Jeszenszky Sándorné, valamint a költő Békássy Helén és a *Lys-Noir* álnévű Gutmann Irén. Az Új Időkben jelent meg Kemény Irén és Lengyel Laura mellett a költő Beck Blanka. Mindkét lapban egyaránt feltűnt Bartóky Mariska, Herman Ottóné (az Új Időkben verssel is jelentkezik), Szabóné Nogáll Janka és Molnárné Kornis Aranka neve is. (Az egyműves szerzőket – Beniczky né kivételével – nem vettem figyelembe.)

publikációval volt jelen.⁸⁴ Herczeg Ferenc lapjában több női szerző tűnt fel tárcával, memoár jellegű írással (például a kor neves színésznői: Jászai Mari, Küry Klára, Pálmay Ilka, a feminista tanárnő, Geöcze Sarolta vagy a kalotaszegi varrottas irodalmi és nemzetközi megismertetője, az íróként is ismert, elbeszéléseivel A Hétben is jelentkező Gyarmathy Zsigáné). A lap állandó munkatársai között két nő is helyet kapott: a következő korszak egyik legnépszerűbb írónője, a csak saját lapjában publikáló Tutsek Anna és a Szikra álnéven író Teleki Sándorné.

Ahogy már szó esett róla, mindkét lapban hosszabb időre kivívta magának az olvasók szeretetét egy-egy fiktív nőalak: Emma asszony és Horkayné. Míg az Ignotus által megteremtett művelt és érdeklődő, de egyben a hagyományos családi értékeket is megjelölt Emma asszony levelekben fejtette ki véleményét egy-egy kérdéstről, Herczeg Ferenc társasági dámája, Horkayné az éppen aktuális udvarlóval folytatott pergő párbeszédében szellemes ripsztopokkal reagált a friss közéleti és kulturális eseményekre. A Hét olvasói (és írói) partnerei lehettek Emma asszonynak, Herczeg jeleneteinél azonban kívülálló nézők maradtak.

Egyik lap kritikusa sem mellőzték az író- és költőnőket, s megítélésükkor többször is felvetették a nőies vagy férfias írásmód kérdését. „Mert bolondság asszonyt azzal dicsérni, hogy férfias; minden asszonynak az értéke az ő asszonyiségében foglaltatik, s a költői értéke abban, hogy olyasmit mond el, amit férfi elmondani nem tudna.”⁸⁵

A bírálatokban és könyvismertetésekben ugyan gyakran beszéltek női írásmódról, végső soron azonban a férfiak esetében megkövetelt igényességet, (ön)tudatosságot és tehetséget a női írásoktól is elvárták. „...a nők számára sincs az irodalomban más passepantout, csak a tehetség és az igazi hivatottság.”⁸⁶

A megnevezett sajátos női írói erények (női érzékenység, báj, józanság és tisztánlátás) hangsúlyozása mellett azonban sokszor éppen azzal a megjegyzéssel dicsérték egy-egy író munkáját, hogy a hagyományos „asszonyírói” hibákat nem követte el. „Nincs meg Herman Ottónéban az asszonyírók érzélgősége s nem affektációból festi az életet olyan-
nak aminő, számítva arra a hatásra, amelyet főkéntös kollegái elérnek, amikor megmerik írni azt, ami ellen a nőesség szemérmesen tiltakozik. Ez a merészség a legtöbb esetben sértő, asszony munkáját olvasva, de irodalmi erényé válik, ha őszinte.”⁸⁷

⁸⁴ Férfiszerepet játszott életében is, férfiruhában járt, a fáma szerint párbajozott és leányt is szöktetett. Krúdy Gyulára hivatkozik FÁBRI, „A szép tiltott...”, *i. m.*, 169.

⁸⁵ Pp., *Egy marék virág – Szalay Fruzsina*, A Hét, 1897, II, 786. – Egy másik példa az Új Időkből: „A *Derű* szerzőjével szemben a kritika sohasem alkalmazta azt az ironikus udvariasságot, a melylyel íróknak könyveiről rendszeren megemlékezni szokott, és ez a legnagyobb bók, a melylyel Szabóné tollának adózhatott. Szabóné öntudatos és ötletes író, a ki élesen figyel meg és graciózus, de izmos kézzel formálja anyagát. A nyelvet nyugodt szabatosággal kezeli, és ez oly tulajdonsága, a mely tollforgató nőknél szinte kivételes. Csak egy sajátossága van, a mely írásaiban arra emlékeztet, hogy nővel van dolgunk: a szívjóságból fakadt melegség, a mely könyveiből felénk sugárzik.” N. N., *Derű – írta Szabóné-Nogáll Janka*, Új Idők, 1895, I, 15.

⁸⁶ N. N., *Aktuális kérdések*, A Hét, 1898, I, 271.

⁸⁷ CID, *Kisvárosiak*, A Hét, 1897, II, 723.

Írószerep és írókép

„Két-három év előtt, amikor még én is közönség voltam [...], ha színház után betértem a Pannóniába, egy süldő lányka kipirult érdeklődésével lopva néztem át [Ambrus Zoltán] fülkéjébe: kikkel vacsorál, késsel-villával milyen európai mód bánik, az ételét milyen jó ízléssel válogatja meg, (mert, ó Budapesti Szemle, a közönséget ez is érdekli!) s egyik legbizalmasabb barátjával ha kezét fog, java evés közben, hogy kel föl a helyéről...”⁸⁸

A lapok nemcsak az írók műveivel ismertették meg olvasóikat, hanem – sokszor (ön)ironikusan – külső megjelenésével, életvitelével is.⁸⁹

A Hétben az írók rendkívüli lénynek fogták fel: érdekes híres embernek. Közéleti szerepét állították előtérbe, és sokszor közelítették hozzá úgy, ahogy manapság a sztárokhoz szokás. Miközben teljesen tudatában voltak a közönség kíváncsiságának – s apróbb személyes vonások bemutatásával (sokszor az írók műveinek elemzéséhez, értelmezéséhez kapcsolva) igyekeztek is kielégíteni –, többször és nyomatékkal hangsúlyozták a magánélet sérthetlenségének elvét. A személyes szféra tiszteletére nevelték őket, és olyan írókat, kritikusokat is megszólaltattak, akik az alkotó személyét (vagy saját személyüket) – részben vagy egészében – kivonták a műelemzés köréből. „[Thury Zoltán] Babonásan, fanatikusan borzadt vissza attól, hogy alanyi legyen, hogy saját magából csuszasson bele valamit az irott munkáiba...”⁹⁰

Az Új Idők következetesebben azonosította a művet és az alkotót, kevésbé volt tartózkodó, sokkal több életrajzi adatot, személyes jellemzőt elárult az írókról, s bár nemegyszer bevezette az olvasót az írók otthonába, nem vált bizalmaskodóvá. Arra törekedett, hogy köznapi, privát mivoltukban mutassa meg őket. Nem az író közéleti szerepét emelte ki, hanem épp ellenkezőleg: a magánembert, aki egy a társadalom hasznos tagjai közül. „Vallom, de unom már a Jókai istenítését és éppen ellenkezőleg, megkísértem, hogy »mementem« s ebben segítségemre van az Új Idők fotografusa, aki leábrázolta Jókait, amint a Svábhegyen a maga úri szőllejében, lege artis, rendes módra szüretel.”⁹¹

Az „írószerep” ábrázolása azonban rendkívül összetett volt. Mindkét lap – általában parodisztikusan – megjelenített ugyan egyfajta, a közvéleményben élő íróképet, de egyben igyekezett módosítani is rajta.

Az általános elképzelés szerint ugyanis a magyar költő (író) sápadt, sovány, hektikás, aki „este reggeliz[ik], éjfélkor ebédel [...], hajnalban uzsonnál [...], reggel vacsoráz[i]k”.⁹² Éjszaka édes kávé mellett bölcsekedik, nappal pedig alszik. Amíg fiatal, mindig elegáns, még ha üres is a zsebe. Állandóan siet, de a színésznőkre mégis mindig van ideje, „feleségének gyakorta kell osztozkodnia – ma egy istennővel, holnap a szoba-

⁸⁸ IGNOTUS, *Ambrus Zoltán*, A Hét, 1895, I, 242.

⁸⁹ 1891 végén A Hét azzal a kérdéssel fordult olvasóihoz, hogy írják meg, kik a kedves íróik és miért, s ha nem ismerik, milyen külsejűnek és természetűnek képzelik el.

⁹⁰ N. N., *Thury Zoltán*, A Hét, 1906, II, 587.

⁹¹ N. N., *Jókai a hegyen*, Új Idők, 1898, II, 323.

⁹² [HERCZEG Ferenc], *Horkayné a kaszinóban*, Új Idők, 1899, I, 253.

lyánynyal. [...] Az oroszlanból csak a féltékenység van meg benn[e], de a hűség nincs meg”.⁹³ Némelykor megbotránkoztatja a környezetét és esetlen a társaságban, de ha bohém is, mindig komolyan dolgozik. „Huszonyolcz esztendő alatt [...] magyar író minimum 1456 novellát ír meg, ugyanannyi ismertető, kritikai cikket s vagy két tuczat regényt, drámákról nem is szólva.”⁹⁴ Ekkor már rég szakadozottak a kabátja gombjai, ötven krajcáros nyakkendő-t visel s nem borotválkozik.

A parodisztikus, olykor (ön)ironikus kép megjelenítette az írók valós helyzetének, mindennapi életének néhány fontos jellemzőjét és problémáját is. Olyan kényes témákat is felvetett, mint például az írók szegénységének kérdése, s miközben leszögezte, hogy a „műzsák felkentjei” is küzdhetnek prózai gondokkal, az „irodalmi munka” becslésének elismerését szorgalmazta. „A köztudatban is benne van, hogy az író nem élhet meg irodalmi munkájából, hanem csak szabad óráiban lehet író, holott ez a hivatás épen a legemésztőbb s túri meg legkevesebb az egyebekkel való foglalkozást. [...] Az író szegénységéről szólni nem illik. Az író mindig elegáns kabátu ur, aki sohasem mutatja az üres zsebét.”⁹⁵

A két lap – eltérő célkitűzéseiből fakadóan – másként viszonyult az írói sikerhez, elismeréshez. Az Új Idők munkatársai szerint a siker nemcsak a közéleti érvényesülésben testesülhet meg, hanem a mindennapi nyugodt, kiegyensúlyozott magánéletben is. Arra törekedtek, hogy a beérkezett írókat így állítsák olvasóik elé: a róluk készített fényképeken sokszor családi körben, otthonukban, kertjükben mutatták be őket, Jókait például – többször is – házikabátban, házisapkában.

Ezzel szemben A Hét az írói sikerről úgy szólt, mint a közéleti (híres) ember sikeréről. Nem meglepő tehát, hogy a lap munkatársai sokat foglalkoztak azzal, hogy az íróknak miként kell íróként megjeleníteniük és viselkedniük. „Kényes dolog tehát arról beszélni, hogy viselkedjék a szerző a kitapsoláznál, hiszen a leghelyesebb szabályokat is pillanat alatt elfeledi az ember, mikor a lámpák bűvös körébe lép. Azért hát első sorban az írást kérdeztük meg hazai szerzőinket, hogyan jelennek meg külsőleg a publikum előtt? milyen legyen a szerzői uniformis: frakk-e vagy redingot-e? fehér nyakkendő-e vagy fekete?”⁹⁶

Élénken foglalkoztatta azonban a munkatársakat az a kérdés is, hogy a közéleti (író) ember hogyan jelenik meg és hogyan viselkedik a magánéletben és a társaságban. Többször írtak – (ön)ironikusan is – erről. „Ide csillagot tettem, mint ahogy maguk szokták, mikor abszolúte nem tudják, hogy folytassanak egy gondolatmenetet, melynek már az elején sem gondoltak semmit. Lássá, a truc jeiket hamar eltanulom s ezen a réven befogadhatnának a czéhükbe. [...] De igazán a legkritikább esetben találni [az íróemberek között] olyat, a ki könnyen, simán és természetesen forogna társaságban s az avatott szem ezeken is észreveszi, hogy ez az erényük nem a maguk lelkéből lelkezett, hanem az energiájuk eltökéléséből. Akarnak ilyenek lenni s az erősebbjének sikerül is. De a többi –

⁹³ IGNOTUS, *Írók asszonyai*, A Hét, 1897, II, 822.

⁹⁴ -x., *Anatole France*, A Hét, 1896, I, 76.

⁹⁵ SEMPER, *A Mikszáth Kálmán 3000 forintja*, A Hét, 1896, I, 2.

⁹⁶ N. N., *Szerzők a lámpa előtt*, A Hét, 1899, I, 237.

ó istenem. Mikor az Otthon megalakult, mi asszonyok törtük magunkat az első estéik után – szabad-e bevallanom, hogy egy kissé kiábrándultunk?”⁹⁷

Az írófotók is megfeleltek ennek a törekvésnek: az írók mindig kifogástalan öltözetben álltak A Hét fényképészei elé, megjelenésük, testtartásuk mindig „comme il faut” volt.

Az írók többsége – természetesen – a múlt század fordulóján is elsősorban irodalmi elismerésre vágyott. De mit is tartott A Hét erről az írói sikerről? „Sipulusz a multkor sirva panasolta nékem, hogy az ő írói karrierje is az első babékoszoronál végződött. Magyarországon – ugymond – az író első könyve után felfedezik és ünneplik, második könyvének osztályozzák s megkapja a »geniális«, a »kitűnő« vagy a »jeles« érdemrendet, a harmadiknál beválasztják a Kisfaludy-Társaságba s azontul irhat bármi bölcszet vagy bolondot, agyonhallgatják.”⁹⁸

A Hét és az Új Idők: két irodalmi hetilap – kétféle írói megjelenés. A századvég két meghatározó – és népszerű – irodalmi hetilapja részben eltérő módon közelített az irodalomhoz és – érthető módon – másként jelenítette meg magát az író is.

A Hét szerkesztői számára az irodalom az élet legteljesebb kifejlése, az író pedig kivételes személyiség, aki képes az élet mindennapjai fölé emelkedni.

Az Új Idők az irodalmat a mindennapi élet szerves és természetes részeként kezelte, az író pedig hétköznapi (hozzáférhető és *emberi*) lényként, akinek foglalkozása (és hivatása) az, hogy ír.

Míg Kiss József lapja szinte kizárólag írott anyagával kívánt hatni, ezzel is hangsúlyozva az irodalom kivételes szerepét és erősítve a kiválasztottság érzetét, Herczeg Ferencé nagy szerepet szánt a vizualitásnak: szó és kép sokszor kiegészítette egymást, sőt – A Héttel ellentétben, ahol ez elképzelhetetlen lett volna – a festmény, grafika vagy hétköznapi fotó sokszor önállóan is hatott.

A századfordulót követő korszakban azután sem A Hét, sem az Új Idők írókép-felfogása nem lett kizárólagos. Az író a vátesz-szerű hős és a hétköznapi ember közötti szerepet kapta: a „híres ember” rangján másokkal is osztoznia kellett – s a korábbi kitüntetett helyét elveszítette.

⁹⁷ EMMA, *Az írók ellen*, A Hét, 1897, I, 133. – Szintén Ignótus tollából való hasonló példa: „Az a kövér ur pedig, akinek a szomszéd asztalnál már tizedik esztendeje veszem el estéről-estére az étvágyát, mikor villával eszem a körtét és sört iszom a Kugler-süteményre...” IGNOTUS, *Írók asszonyai*, i. m., 821.

⁹⁸ CID, *Polgárháború*, A Hét, 1897, II, 803.